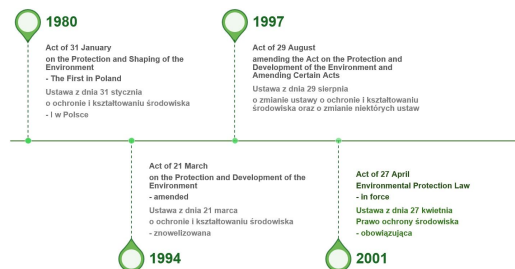

Citation: Andrzejewska A. K. (2025) 'Protection of the Natural Environment of Cities at Various Levels of Spatial Planning in Poland – Selected Issues', *Space & Form | Przestrzen i Forma* 61. <http://doi.org/10.21005/pif.2025.61.C-01>

Open access article
Creative Commons Attribution (CC BY)

DOI: 10.21005/pif.2025.61.C-01

PROTECTION OF THE NATURAL ENVIRONMENT OF CITIES AT VARIOUS LEVELS OF SPATIAL PLANNING IN POLAND – SELECTED ISSUES

OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO MIAST NA RÓŻNYCH POZIOMACH PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE – WYBRANE ZAGADNIENIA

Anna Katarzyna Andrzejewska

PhD. Eng. | dr inż.

Author's Orcid number: 0000-0003-0503-8414

Wroclaw University of Science and Technology, Poland
Faculty of Architecture, Chair of Urban Planning and Spatial Management

ABSTRACT

The aim of the article is to compare the principles of environmental protection that prevail at three levels of spatial planning in Poland: central, regional and local. The analyses were conducted based on available literature, including to a large extent the provisions of Polish law, and the author's professional experience in the field of spatial planning. The work is of a review and analytical nature – including comparative nature, taking into account the issues of environmental protection in spatial planning.

Key words: legal provisions, protection of the natural environment, spatial planning.

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest porównanie zasad ochrony środowiska przyrodniczego jakie panują na trzech poziomach planowania przestrzennego w Polsce: centralnym, regionalnym i lokalnym. Analizy przeprowadzono w oparciu o dostępną literaturę, w tym w dużej mierze o przepisy polskiego prawa, oraz doświadczenie zawodowe autorki w dziedzinie planowania przestrzennego. Praca ma charakter przeglądowy i analityczny – w tym porównawczy, przy uwzględnieniu problematyki ochrony środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym.

Słowa kluczowe: ochrona środowiska przyrodniczego, planowanie przestrzenne, przepisy prawa.

1. INTRODUCTION

Modern cities, striving for development, face many problems. Uncontrolled urbanization, the effects of climate change, growing social, economic and spatial problems, have a clear impact on the natural environment of cities. Protection of natural resources is one of the most important tasks of spatial planning (Andrzejewska 2024, p. 2). Managing urban development should proceed primarily in accordance with the conditions of spatial planning, which are definitely presented in a systemic manner. Such an approach to planning provides a chance to achieve lasting and sustainable development. According to D. D. Eisenhower¹, *plans are nothing, but planning is everything*. In spatial planning, the process of creating a functional and spatial structure is essential, and the resulting plan in the form of a drawing is only the end result of these activities.

In space management, efforts should be made to balance spatial development (Lorens 2005, p. 27). It is important to note that at the local, regional and national level, the goals of spatial management are different and, above all, of different scales, which causes difficulties in making consistent decisions. Integrated city planning aims to prevent the lack of coherence between the planning of local, regional and central units, which are particularly marginalized (Korzeniak 2012, pp. 59-71).

Protection of the natural environment of cities, from the point of view of planning activities, is an extremely complex issue. The task of planning is primarily to organize the spatial structure in such a way that human life - as an individual, as well as the life of the entire society - as a collective, can develop in the most favorable conditions. In order to achieve these goals, it is necessary not only to shape, but above all to protect the environment in which we live, reside, study, work, and relax. A city is an urbanized structure consisting of a whole range of individual elements that should create a coherent and functional whole. Its efficient operation depends both on the attitudes of the people who co-create it as a community, but also on where and how they organize their place of existence.

When planning the development of a country, province, district or municipality, one cannot focus only on outlining the strategy, indicating the development directions and the target purpose of individual areas, or the method of their development and management. It is equally important to determine the requirements for the protection of the natural environment and cultural heritage in a given area, as well as social, economy needs and economics requirements, by first determining the natural, landscape, urban and architectural values occurring there (Andrzejewska 2020, p. 255). Then, based on the findings, indications and planning assumptions, urban and architectural design activities are carried out, which ultimately aim at the fundamental creation of city space. Tadeusz Tołwiński indicates that the so-called factor of natural conditions² is one of the six factors shaping cities in the world³, regardless of where they are located, how large they are and what form and functional and spatial structure they assume (Tołwiński 1939, pp. 4-7).

Undoubtedly, one of the most important aspects of planning, designing, building and transforming cities is definitely the use and protection of both the natural and anthropogenic environment in such a way that it is possible to meet the needs of current and future generations. The provisions of Art. 5 of The Constitution of the Republic of Poland of April 2, 1997 guarantee that the state guards, among others: *national heritage and ensures environmental protection, guided by the principle of sustainable development* (Constitution of the Republic of Poland 1997, Art. 5). Thus, one of the most important legal acts in force in Poland clearly emphasizes the importance of the concept of

¹ Dwight David Eisenhower (born October 14, 1890 in Denison, died March 28, 1969 in Washington) - American military commander, General of the United States Army, 34th President of the United States (1953–1961).

² The factor of natural conditions includes, among others, climate, geographical and topographic location, terrain, geological conditions.

³ The urban factors that create every city, according to Tadeusz Tołwiński, are: 1. natural factor; 2. economic factor; 3. the fortification factor; 4. the communication factor; 5. the customary and legal factor; 6. the urban composition factor. All six factors create each of the cities, which arise in different geographical and spatial conditions, on different continents and in different countries, in different political and social environments.

environmental protection in the state, at the same time referring to the issue of sustainable development⁴.

However, in order to talk about the protection of the natural environment of cities, it is necessary to take a close look at its definition based on the provisions of Polish law. The concept of the natural environment is defined in Article 5, Section 20 of The Nature Protection Act of April 16, 2004 according to which it is: *landscape together with inanimate nature and natural and transformed natural habitats with plants, animals and fungi occurring therein* (Nature Protection Act 2004, Art. 5 Sec. 20). In the same article, in Section 17, the concept of a natural habitat⁵, is defined, which is understood as: *a land or water area, natural, semi-natural or anthropogenic, distinguished on the basis of geographical, abiotic and biotic features* (Nature Protection Act 2004, Art. 5 Sec. 17). There are 76 types of natural habitats designated on the basis of the guide entitled: "Interpretation manual of natural habitats", which was published by the European Commission in 2003. In Poland, the issue of natural habitats is regulated by the Regulation of the Minister of the Environment of 13 April 2010 on natural habitats and species of Community interest, as well as the criteria for selecting areas eligible for recognition or designation as Natura 2000 areas. In turn, in art. 3 point 39 of the Environmental Protection Law Act of April 27, 2001 the legislator simply defines the concept of environment as: *all natural elements, including those transformed as a result of human activity, and in particular the land surface, minerals, water, air, landscape, climate and other elements of biological diversity, as well as mutual interactions between these elements* (Environmental Protection Law Act 2001a, Art. 3, Sec. 39).

The subject of shaping the natural environment is present in Polish law. However, we do not have any act or regulation that would legally regulate the possibilities of shaping the natural environment, according to strictly defined principles, based on scientifically developed guidelines. Recommendations should only be sought in two acts that refer strictly to the subject of protecting the natural environment. These are The Environmental Protection Act of April 27, 2001 and The Protection of Nature Act of April 16, 2004. The remaining acts address this issue to a limited extent, referring to individual components of the environment, not treating it as a whole⁶. In addition, the provisions of all types of planning studies, especially those contained in local law, may regulate the conditions of using environmental resources. This is important because these activities may consist of both protection, prevention and repair of damage caused to the environment as a result of human activity. The way in which the natural environment is shaped is also determined by all kinds of programmes prepared for a given region, municipality or city, which serve to implement activities aimed at sustainable development in a given area.

In the literature on the subject, the issue of protecting the natural environment in spatial planning is still discussed. The lack of environmental protection in spatial management is still noticed, which is found, among others, in the methodological deficiencies of spatial planning itself, but also in making decisions that are unfavourable for the environment, especially at the administrative level, or in the defective and deficient legal system regarding spatial management (Sołtys 2007, pp. 257-259, p. 262).

The latest amendment to the Spatial Planning and Development Act, which entered into force on 24 September 2023, continues to show that Polish legislation on spatial planning lacks legal support for climate protection. The required actions at the level of local planning are insufficient, because climate challenges require the support of municipalities also at the level of national and regional planning (Knorps-Tuszyńska 2023).

⁴ In other words, eco-development, which should guarantee the appropriate development and management of the resources of the current civilization. It should strive to maintain a balance between economic growth, care for the durability of the environment, and the quality of life of the community, including the individual, also with the good of future generations in mind.

⁵ Examples of coded designations used for different types of natural habitats: 2330 – inland dunes with sandy grasslands (*Corynephorus, Agrostis*), 91F0 – riparian oak-elm-ash forests (*Ficario-Ulmetum*), 91I0 – thermophilic oak forests (*Quercetalia pubescenti-petraeae*)* (the * sign indicates a priority habitat, i.e. one threatened with disappearance in the territory of the European Union Member States).

⁶ I.e. e.g. Geological and Mining Law, Water Law, Act on the Protection of Agricultural and Forest Lands, Act on Forests, etc.

The situation is similar with legal regulations concerning the role of environmental resilience in rational spatial planning. During the development of planning documents, environmental analyses are required, which allow for making decisions on the final purpose and use of individual areas, but Polish law lacks clear criteria and procedures for assessing the resilience of the environment to various types of human activity (Nowak 2014, pp. 7-14).

This article reviews the applicable principles of environmental protection in cities at all three levels of spatial planning in Poland: central, regional and local, based on the applicable provisions of Polish law and the author's planning practice. Part of the article is also devoted to outlining the basic principles of the current hierarchy of planning levels in force in Poland, as well as the current legal status of the aforementioned field. All the existing relationships, together with the evolution of regulations governing the protection of the natural environment in Poland, make it possible to determine the directions of the changes made. The analyses carried out, including the final comparative analysis, aimed to examine whether the protection of the natural environment in Poland is coherent at each of the hierarchical levels of spatial planning, and at which of them - in particular - the assumptions of this protection are the most beneficial for the natural environment and have the greatest impact on the quality of the managed space.

2. PROTECTION OF NATURAL VALUES OF CITIES IN SPATIAL PLANNING – HISTORY, LEGAL BASIS AND DEPENDENCES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND SPATIAL PLANNING IN POLAND

The expansion of cities affects the natural environment (Podwysocki 2022, pp. 13-22). In the spatial planning system in Poland, there is room for both the planning process itself and for taking protective measures for the natural environment. Both are dictated by the provisions of Polish law, which have evolved over the years and have had a significant impact on the current shape of these regulations and their mutual dependencies.

2.1. The development of legal protection of environmental

The beginnings of the idea of comprehensive environmental protection date back to the second half of the 19th century. It became a kind of response to the ongoing process of industrialization in Europe, which is inextricably linked to the ongoing phenomenon of urban sprawl. Urban sprawl, however, encompasses spatial changes in cities practically all over the world. Over time, the negative effects of uncontrolled urban sprawl also began to be seen in the context of environmental degradation (Andrzejewska 2019, p. 54).

However, attempts at legal protection of the environment had been made much earlier. Although they were based on different premises than today, they were helpful in mitigating the effects of emerging problems. Even in its heyday, ancient Rome struggled with overpopulation (Paczuski 2000, p. 27), which significantly contributed to the deterioration of the quality of life. Practical solutions for the protection of valuable natural resources were introduced at the beginning of the existence of the Polish state. At first it was about preserving big game (the beginnings of fauna protection). In the 11th century, beaver hunting was restricted, as it was noticed that the population of this species was drastically decreasing. In 1347, the first legal document appeared in Poland, the Statute of Wiślica (also known as the Statute of Casimir the Great), which aimed to limit the uncontrolled use of natural resources. It introduced penalties for activities leading to the destruction of the environment (including the felling of oaks, fruit trees and other trees in other people's forests), and the scope of protection of fauna was expanded (Machowski 2003, p. 55). Over time, the protection of both fauna and flora was expanded to include more species, issuing more decrees and imposing appropriate penalties. All these decisions were aimed at increasingly thoughtful and planned actions for the protection of the environment and nature.

There were three events that took place at the end of the 20th century that definitely influenced the shape of the modern concept of environmental protection. The first of them was the Stockholm Conference of 1972 entitled: "Man and the Environment". It was convened after an earlier report on

global threats to the world's environment⁷ covering a number of areas, such as economy, agriculture, work, science, education and many others. It was a response to the activities of the so-called Club of Rome in 1968, when for the first time, scientists from all over the world discussed informally the relationship between economy, politics, economics, culture and social changes in the context of the effects of economic growth and intensive use of natural resources. At that time, the thesis was formulated that in about a hundred years the possibilities of civilizational development of the world will end as a result of overpopulation of the green planet, as well as immoderate use and pollution of its environment. The Stockholm Conference was therefore an attempt to continue the assumptions made by the Club of Rome. It was attended by 113 member states of the UN at that, as well as other global non-governmental organizations, which jointly deliberated in Stockholm on June 5-16. However, as a result of this meeting, no specific norms of the law of protection of the world environment were formulated, but only the non-binding Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, as well as the Plan of Action. These documents were in fact just a collection of legally non-binding issues, principles, and also indications, in the form of recommendations for the protection of the environment, which have retained their relevance to this day. A significant achievement of the Stockholm Conference was the separation of a separate scientific branch of interdisciplinary nature and the creation of the foundations of international law concerning the environment - environmental protection law.

Another important event for environmental protection was the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), which took place in Rio de Janeiro from 3 to 14 June 1992 (also known as the Earth Summit 1992). It was another meeting – this time, of representatives of 179 member states and non-governmental organizations, organized at the initiative of the UN in the style of the earlier Stockholm Conference. The Earth Summit was its continuation, where five documents were adopted, defining the basic principles of socio-economic policy, indicating that it should include activities aimed at protecting the environment⁸. It is also recognized that the Rio Conference initiated the era of eco-development, as it obliged the UN member states to implement the principles of sustainable development⁹.

The next, third meeting devoted to the protection of the natural environment around the world took place at the Johannesburg Conference in 2002. The World Summit on Sustainable Development (WSSD), i.e. Earth Summit 2002, took place from 26 August to 4 September 2002, and its main goal was a discussion between leaders of states, representatives of business and non-governmental organizations on the subject of global sustainable development. An assessment of the progress in environmental protection that was to take place after the Earth Summit in Rio de Janeiro in 1992 was also presented. Unfortunately, this evaluation was negative, as before the previous world meeting in Rio de Janeiro in 1992, but this time the results definitely provided a basis for taking more decisive and binding legal steps. Universal legal standards concerning the protection of the world environment were enriched by additional principles introduced by individual states. Therefore, international environmental law, supported by regional and local law, was intended to ensure adequate protection of the environment of individual regions of the world (including Poland).

Although the current form of law concerning the protection of nature and the environment is definitely derived from international law (Machowski 2003, p. 21), in Poland it operates on the basis of two Polish acts: the Nature Protection Act and the Environmental Protection Law. The history of

⁷ Report entitled: "Man and his Environment" by U Thant - Secretary General of the United Nations (UN), which called on the nations of the world to take immediate corrective action to protect the environment of the entire globe.

⁸ The following documents were adopted: 1) The Rio Declaration on Environment and Development; 2) The United Nations Framework Convention on Climate Change; 3) Agenda 21 as a Global Programme of Action - a catalogue of conservation goals to be implemented in the 21st century; 4) The Convention on the Conservation of Biological Diversity; 5) The Declaration on the Direction of Development, Protection and Use of Forests, known as the Forest Principles. These documents popularized the ideas of environmental protection and provided a solid basis for the environmental protection legislation that is still in force to this day practically all over the world.

⁹ In the context of economic development, which should be implemented in a sustainable manner, with respect for the natural environment, as well as its resources and the preservation of biodiversity.

both legal acts has evolved over the years, and their origins can be traced back to the interwar period.

However, before the first nature protection act in Poland was passed, there were organizations in Poland that contributed to the gradual expansion of the legal system for nature protection. The first of them was the State Temporary Commission for the Protection of Nature at the Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment from 1919, within which the first protective decisions were made – the protection of some natural monuments, such as monumental trees and endangered animal species. During its operation, the first areas for future reserves and national parks were also designated. Seven years later, in 1926, the State Temporary Commission for Nature Protection (STCNP) was transformed into the State Council for Nature Protection (SCNP), within which the Council of Ministers focused primarily on expanding the nature protection system in Poland. This Council operates to this day at the Minister of the Environment and is an advisory and consultative body in the field of nature protection. Two years later, in 1928, the Nature Protection League was established, which is considered the oldest ecological organization in Poland.

The genesis of the first Polish act concerning strictly the natural environment of the country, its protection, dates back to 1934, when the first version of the Nature Protection Act was passed on March 10. This Act indicated the subject and content of the protection of natural creations, including the establishment of the first form of nature protection in Poland, which were national parks. In 1949 this act was repealed because a new Act of 7 April 1949 on nature protection was adopted. This Act primarily indicated the expansion of the types of forms of nature protection in Poland to include elements such as: natural monuments, nature reserves and protected individual species of plants and animals. In addition, the apparatus of government and nature protection bodies was expanded.

Figure 1 shows the graph of the functioning of the bodies dealing with environmental protection in Poland until the first Nature Protection Act came into force (in 1934).

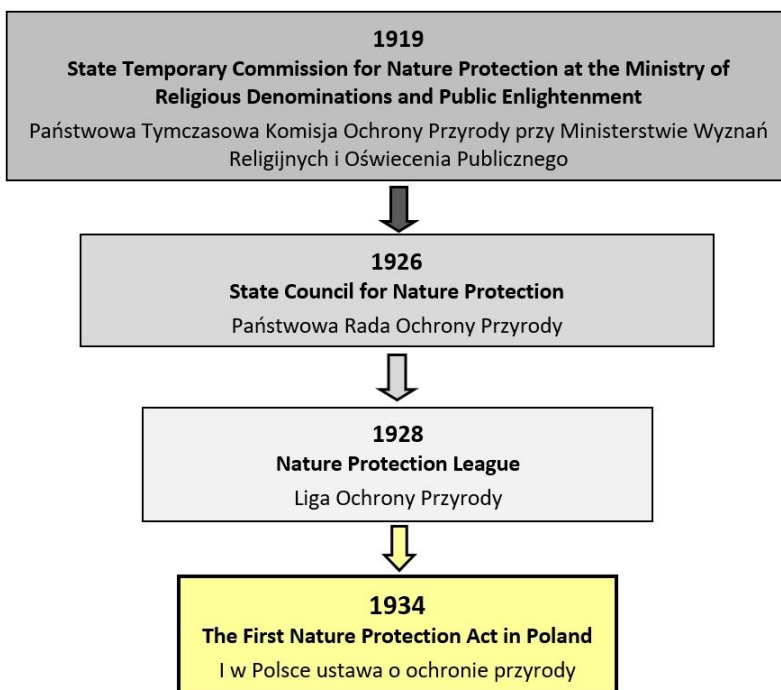

Fig. 1. Bodies dealing with nature protection in Poland until the entry into force of the first nature protection act (1919-1934) - a chronological diagram. Source: by author

Ryc. 1. Organy zajmujące się ochroną przyrody w Polsce do czasu wejścia w życie pierwszej ustawy o ochronie przyrody (1919-1934) – schemat w układzie chronologicznym. Źródło: autor

In the meantime, the implementing Regulation of the Minister of Education of 21 April 1947, issued in agreement with the Ministers of Public Administration and Recovered Territories on registers of natural creations recognized as subject to protection, entered into legal circulation, which introduced and regulated entries in the registers of natural creations. On 16 October 1991, a new act on nature conservation was passed - the Act of 16 October 1991 on nature protection, which operated for almost thirteen years, but after that time it required radical changes, mainly due to Poland's accession to the European Union in 2004. However, before that happened, another legal act was introduced, namely the Act of 6 July 2001 on Preserving the National Character of the Country's Strategic Natural Resources (Act 2001b, the legal act is still in force today in the amended and consolidated version of 2018), whose purpose was to determine the legal powers of the then applicable Nature Protection Act. Currently, for twenty years, the Act of 16 April 2004 on Nature Protection has been in force, which has been amended many times, and its latest consolidated text is from 2024. The cited legal act specifies both the objectives and the method of implementing nature protection in Poland and the protection of landscape elements, and also defines the forms of nature conservation and the restrictions and principles relating to their establishment and functioning. In addition, the Act contains a chapter on the legal effects of legal consequences in the event of violation of prohibitions or failure to fulfil obligations in the field of nature protection.

Figure 2 shows changes in the regulations on nature protection in Poland over ninety years in chronological order (1934-2024).

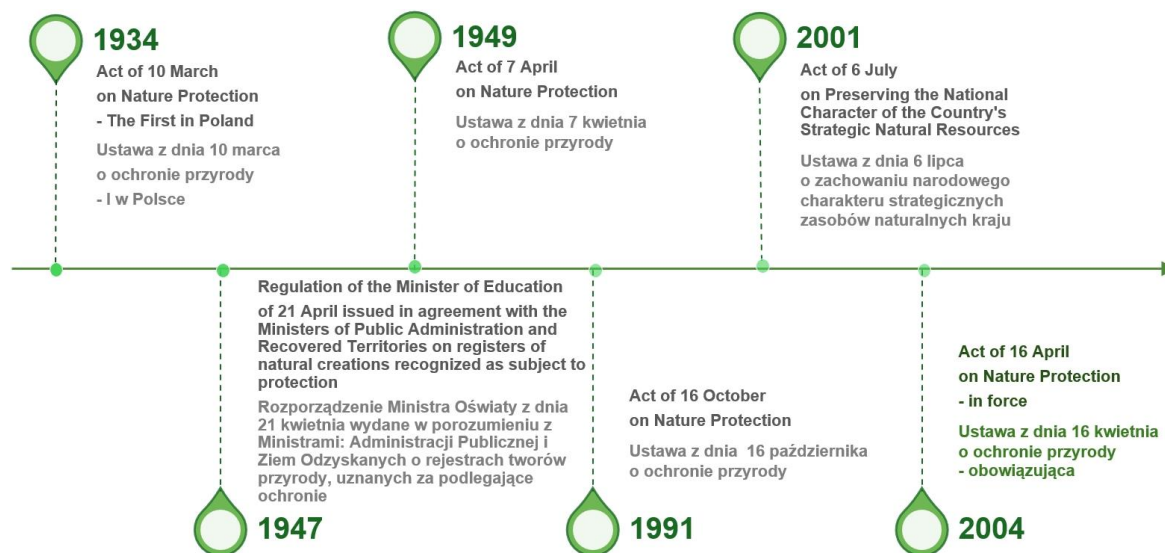

Fig. 2. Timeline of the evolution of the statutory provision on nature conservation in Poland - from 1934 (1st version of the Act) to 2004 (last version of the Act) – currently, the consolidated text from 2024 is in force. Source: by author

Ryc. 2. Oś czasu przebiegu procesu ewolucji przepisu ustawowego dotyczącego ochrony przyrody w Polsce – od 1934 r. (I wersja ustawy) do 2004 r. (ostatnia wersja ustawy) - obecnie obowiązuje tekst jednolity z 2024 r. Źródło: autor

The second Polish act relating to the functioning of the environment is the currently applicable Environmental Protection Law Act of April 27, 2001, which concerns environmental protection in a broad sense. It is the basic legal act in Poland, defining primarily the principles of protection and conditions of use of the environment, and also specifying the responsibilities of public administration related to environmental protection. The beginnings of statutory legal regulations in the field of environmental protection in Poland date back to 1980, when the original version of The Protection

and Shaping of the Environment Act of January 31, 1980, on was in force, which, after amendment in 1994 in the form of The Protection and Shaping of the Environment Act of March 21, 1994, required the Republic of Poland to ensure protection and rational shaping of the environment, which is a national asset, guided by the principle of sustainable development (according to the findings of the United Nations conference in Rio de Janeiro in 1992). After three years, in 1997, an amendment to the Act on the Protection and Management of the Environment was passed - Act of 29 August 1997 amending the Act on the Protection and Management of the Environment and on Amending Certain Acts. After four years, in 2001, The Environmental Protection Law Act of April 27, 2001, which has been amended several times and is currently in legal circulation as a consolidated text.

Figure 3 shows the evolution of environmental protection regulations in Poland over forty-four years in chronological order - from the first Environmental Protection Law of 1980 to the present (1980-2024).

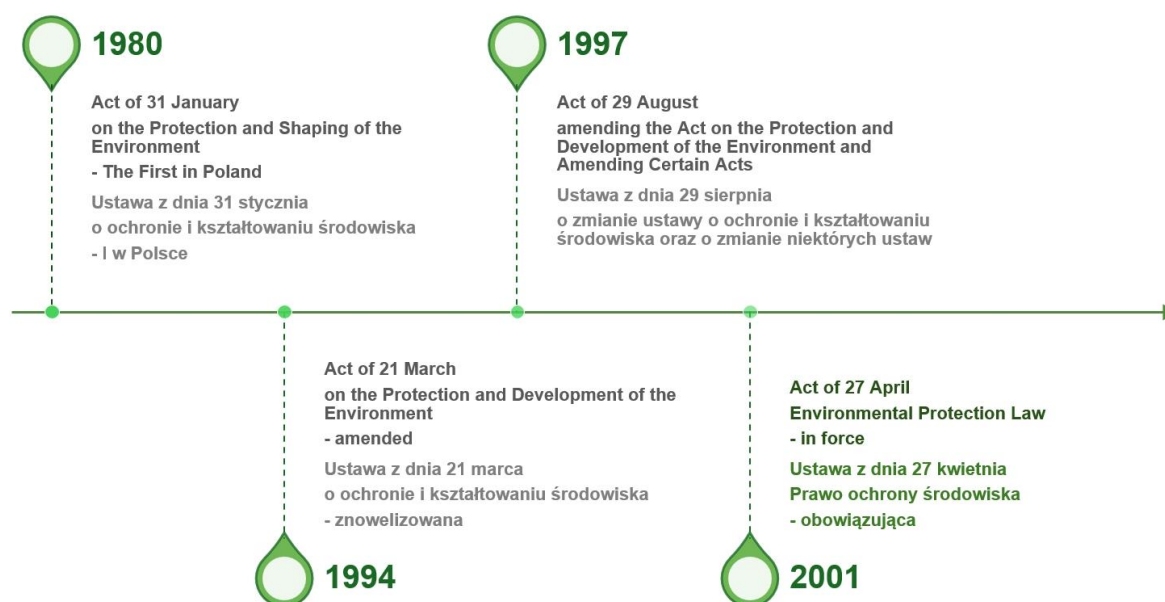

Fig. 3. Timeline of the evolution of the statutory provisions on environmental protection in Poland – from 1980 (first version of the Act) to 2001 (last version of the Act) – currently, the consolidated text from 2024 is in force. Source: by author

Ryc. 3. Oś czasu przebiegu procesu ewolucji przepisu ustawowego dotyczącego ochrony środowiska w Polsce – od 1980 r. (I wersja ustawy) do 2001 r. (ostatnia wersja ustawy) - obecnie obowiązuje tekst jednolity z 2024 r. Źródło: autor

2.2. Legal foundations of spatial planning

Spatial planning is the main tool of spatial policy in Poland. It consists of activities covering, first and foremost, the effective use of space in such a way as to reconcile the interests and needs of its various users. These activities are organized according to a specific system. Spatial planning in Poland has a vertical and horizontal character. The first of them results from the scheme of action, which is based on the hierarchy of levels of public authority, defined on three levels: national, regional and local. This three-level nature also refers to the scope of the goals and directions of spatial policy that a given administrative entity represents. The second is based on cooperation between administrative units of the same level.

The spatial planning system in Poland is also characterized by a hierarchy, which includes both the levels of the planning administration and the interdependence of its individual levels. Some entities are subordinate to others, but they should cooperate with each other. The decisions made must be approved by the superior levels of administration, which should serve the good of the public and the individual. Such a system is intended to guarantee spatial order and prevent chaos at each level of spatial organization.

The legal provision regulating the planning structure in Poland is the Spatial Planning and Development Act of March 27 2003, which was amended in 2023¹⁰. The act itself specifies the principles on which individual local government units, as well as government administration bodies, should shape spatial policy. In addition, the act determines the allocation of land for specific purposes, and also establishes the principles of their management and development (Spatial Planning and Development Act 2003, Art. 1).

Spatial planning is an extremely complex process that aims to achieve not only spatial goals, but also economic, social and environmental goals in accordance with the principles of sustainable development¹¹. In addition, spatial planning should be used to carry out activities aimed at improving the quality of life, as well as achieving the so-called spatial order¹². However, one must be aware that the final effect achieved will never be a static state. The spatial environment is a variable creation, through often unpredictable, natural processes, and human activity.

2.2.1. Spatial planning at the central (national) level

The Council of Ministers is responsible for spatial planning at the highest - central level of administration in Poland, dealing with spatial planning of the country. National planning studies are created on the basis of diagnostic documents such as: the National Recovery and Resilience Plan (KPO), which is created in consultation with the European Commission and the National Development Concept 2050 (KRK 2050), which is to define the development challenges of the country in the social, economic, and spatial dimensions for a period of up to 30 years. The need to prepare these studies results from the amended on The Principles of Development Policy Act in 2020. Pursuant to the amending of the Principles of Development Policy and Certain Other Acts Act of July 15, 2020. The National Spatial Development Concept 2030 (KPZK 2030) was repealed. This document presented quite bold strategic solutions for Polish cities. Among other things, it assumed stopping the spontaneous development of suburban areas and creating strips of open areas surrounding the cities indicated in the document, creating so-called green rings around them.

The above-mentioned documents are the basis for the creation of the National Regional Development Strategy 2030 (KSRR 2030), which is the basic strategic document of the state's regional policy, and the Medium-Term National Development Strategy 2035 (ŚSRK 2035), which is a document defining the basic conditions, goals and directions of the country's development in the social, economic and spatial dimensions, prepared for a period of 10-15 years. Currently, none of the new central level documents have been adopted - they are still being developed¹³.

¹⁰ Thanks to the amending on the Spatial Planning and Development and Certain Other Acts Act of July 7, on 24 September 2023, the first provisions entered into force, and the remaining ones will enter into force gradually.

¹¹ The meaning of the concept of "sustainable development" as: *such socio-economic development in which the process of integrating political, economic and social activities takes place, while maintaining the natural balance and the durability of basic natural processes, in order to guarantee the possibility of meeting the basic needs of individual communities or citizens of both the current generation and future generations* - within the meaning of the definition of Art. 3 point 50 of the - Environmental Protection Act of April 27, 2001.

¹² The meaning of the concept of "spatial order" as: *such shaping of space that creates a harmonious whole and takes into account in orderly relations all functional, socio-economic, environmental, cultural and compositional-aesthetic conditions and requirements* - within the meaning of the definition of art. 2 point 1 of the Spatial Planning and Development Act of March 27, 2003.

¹³ The Ministry announced that by the end of 2024 the KRK 2050 document, and by mid-2025 the ŚSRK 2035 document will be adopted.

Tab. 1. Comparison of strategic and planning documents at the national level - before and after the statutory changes. Source: by author

Central planning before legislative changes	Central planning after legislative changes
The Concept of Spatial Development of the Country 2030	National Development Concept 2050
Long-Term National Development Strategy 2030	Medium-Term National Development Strategy 2035
National Regional Development Strategy 2030	National Regional Development Strategy 2030
-	National Recovery and Resilience Plan

Table 1 lists the planning documents and studies that were in force before the last statutory changes (left column), as well as those that will be in force in accordance with the current legal requirements (right column).

2.2.2. Spatial planning at the regional (voivodeship) level

Spatial planning at the second level – regional, takes place at the voivodeship level. For each of the sixteen voivodeships in Poland, a Voivodeship Development Strategy (SRW) is developed, which is a document prepared by the voivodeship government, in which areas are indicated, as well as the goals and directions of development policy in a regional perspective. One of the main goals is: *preserving the value of the cultural and natural environment, taking into account the needs of future generations* (The Voivodeship Government Act 1998, Art. 11). Based on the SRW guidelines, a basic planning document is created at the regional level, i.e. the Voivodeship Spatial Development Plan (PZPW), in which the strategic goals of the voivodeship are translated into a spatial layout.

A relatively new statutory requirement, introduced in 2015, is the so-called Landscape Act (based on the Amending of Certain Acts in Connection with Strengthening Landscape Protection Tools Act of April 24, 2015), is to prepare a Landscape Audit (AK) once every 20 years in the administrative area of the voivodeship. The landscape audit identifies all landscapes that occur in the entire area, and also determines their characteristic features and assesses their value. In addition, the AK determines the location of priority landscapes, i.e. areas that are valuable due to their cultural or natural character.

In turn, within the boundaries of priority landscapes located in protected landscape areas, landscape protection zones are designated by a resolution, which constitutes an act of local law. These zones include in particular: *exposure foregrounds, viewing axes, viewing points and built-up areas distinguished by their local architectural form, important for maintaining the landscape values of the protected landscape area* (The Nature Protection Act 2004, Art. 23a).

The developments of the PZPW and AK lie within the competence of the voivodeship board and are subject to adoption by the voivodeship assembly. Currently, all voivodeships have development strategies and spatial development plans, but the Landscape Audit document has so far been adopted for only three of them (as of February 2025)¹⁴.

To sum up, at the regional level, strategic and planning documents have not changed.

2.2.3. Spatial planning at the local (municipal) level

The Municipal Council is responsible for spatial planning at the third, lowest hierarchical local level - the municipal level. It starts to prepare planning studies assigned to its competences, conducts their procedure and finally adopts a specific type of a planning document. The municipalities' own tasks include, among others, shaping and conducting policy within their administrative borders. The exception, according to the Spatial Planning and Development Act, are areas of internal sea waters, territorial sea, exclusive economic zones, and areas closed due to the needs of state defense (Spatial Planning and Development Act 2003, Art. 3 Sec. 1).

¹⁴ The landscape audit was adopted for the following voivodeships: Kuyavian-Pomeranian, Greater Poland and Mazovia.

As in the case of higher administrative levels, at the local level a development strategy is prepared – in this case for the municipality (Municipal Development Strategy, SRG). Until now, it was an optional document, although it was defined by regulations, which primarily resulted from its compliance with the Voivodeship Development Strategy (SRW). After the amendment of the regulations, the SRG became a mandatory document, although it still maintains its previous character as a non-legislative document¹⁵.

Municipal Councils are required to conduct local spatial policy mainly by adopting General Plan of the Municipality (POG) and Local Spatial Development Plans (MPZP). Before the statutory changes of September 2023, municipalities developed Studies of Conditions and Directions of Spatial Development of the Municipality (SUiKZP) and such may still be adopted until the General Plan of the Municipality enters into force, but no longer than until 31 December 2025, and the provisions in force to date shall apply to them.

The new planning act in the form of POG will be - unlike the expiring SUiKZP, an act of local law. Until now, among the planning documents, only the Local Spatial Development Plans constituted local law. In addition, the new regulations assume that newly prepared MPZP must be consistent with the POG guidelines (just as previously they could not violate the provisions of the SUiKZP). In turn, from January 2026, the Municipality Development Strategy, as a document prepared obligatorily, will become a document integrated with the Commune General Plan.

In turn, the decision on the conditions of development and land development (DWZiZT) have for years been considered very harmful to the Polish space, because they are issued outside the provisions of the municipal strategic document, which is SUiKZP. For this reason, they were drawn up more often than local plans, which are required to take into account the assumptions of the study. The amendment to the Spatial Planning and Development Act imposes a new obligation for the General Municipal Plan to constitute the legal basis for issuing decision on the conditions of development and land development. Based on the POG document, DWZiZT may be issued only in areas of development supplementation, and their content will have to be consistent with the function of the development and urban parameters and indicators. In addition, new decisions will be valid for only five years. For the decision on determining the location of a public purpose investment, the position in the planning system has not changed.

Another novelty in the Polish planning system at the local level is a document in the form of an Integrated Investment Plan (ZPI), which is a special form of a local plan that is supposed to streamline the investment process. This new planning tool will be adopted at the request of the investor, and its preparation is preceded by negotiations with the municipality and the conclusion of the so-called "urban planning agreement". It is worth emphasizing that there must be a statutory dependence on the compliance of the provisions of the local plan and the integrated investment plan with the municipality study document, and in the future with the General Plan.

Table 2 presents a list of planning documents and studies that were in force before the statutory changes (left column) and those currently in force in accordance with legal requirements (right column).

Tab. 2. Comparison of strategic and planning documents at the municipal level - before and after statutory changes. Source: by author

Local planning before legislative changes	Local planning after legislative changes
Municipal Development Strategy	Municipal Development Strategy
Study of Conditions and Directions of Spatial Development of the Municipality	General Plan of the Municipality
Local Spatial Development Plan	Local Spatial Development Plan
-	Integrated Investment Plan

¹⁵ The Municipality's Development Strategy has the character of a strategic document and does not involve administrative decisions, so it is not an act of local law.

Local planning before legislative changes	Local planning after legislative changes
Decision on determining the location of a public purpose investment	Decision on determining the location of a public purpose investment
Decision on the conditions of development and land development	Decision on the conditions of development and land development

To sum up, although the statutory regulations of spatial planning acts, which are prepared at the municipal level, are determined by the arrangements made at the regional and central level, the principles of environmental protection are indicated in detail only at the lowest – local planning level in Poland.

3. PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AT THE LEVEL OF THE HIERARCHICAL SPATIAL PLANNING SYSTEM – COMPARATIVE ANALYSIS

The natural environment of the Earth is characterized by an exceptional diversity of forms. They include a diverse terrain (e.g. mountains, plains, lowlands or valleys), as well as various types of land cover (e.g. forests, fields, meadows), also taking into account the developed network of rivers and lakes, areas of valuable landscapes (including priority ones¹⁶) and the biological diversity of plants, animals and fungi¹⁷. Since Polish cities are located in a variety of spaces, the protection of the natural environment is an important element of activities in the field of rational management of each of these spaces. It includes natural elements of the environment, as well as those transformed by humans. Therefore, all natural elements can be subject to protection, such as: the surface of the earth, soil, water, minerals, air, plants and animals, landscape, as well as climate.

In Poland, there is a National System of Protected Areas, which includes various forms of environmental protection. Its task is to maintain natural processes in protected areas, as well as the stability of existing ecosystems. In addition, there is a requirement to maintain biological diversity, which is to ensure the continuity of species and ecosystems, and the obligation to preserve geological heritage. An extremely important goal of the system is also to shape the right attitudes of people towards nature, which will ensure its management in a way that is favourable to the natural environment.

At the level of spatial development, based on the principles of sustainable development and protection of the natural environment, derived, among others, from EU law, all kinds of solutions are taken into account in planning studies that will contribute to preventing the occurrence of any pollution of natural elements, as well as ensuring their protection or restoring them to their proper condition (Environmental Protection Act 2001a, Art. 71 Sec. 1-2).

According to art. 1 sec. 2 item 3 of the Spatial Planning and Development Act of March 27, 2003, the principles of environmental protection constitute one of the mandatory conditions specified in spatial planning and development. However, before defining the aforementioned principles, it is also required to specify the natural conditions that occur at all three stages of defining spatial policy: national, voivodeship, and municipality. This statutory obligation is implemented in two documents: The Ecophysiological Study (Ecophysiology) and The Environmental Impact Assessment (EIA).

¹⁶ The definition of priority landscape within the meaning of Article 2, point 16, letter f, of the Spatial Planning and Development Act of March 27, 2003 reads as follows: *it should be understood as a landscape particularly valuable to society due to its natural, cultural, historical, architectural, urban, rural or aesthetic and scenic values, and as such requiring the preservation or determination of the principles and conditions for its formation.*

¹⁷ Modern scientists have described about two million species of plants and animals. It is estimated that there are about ten million of them on Earth - that is, more than 80% of them have not yet been discovered by humans. These numbers indicate the enormous biodiversity of our. (GDOS)

Ecophysiography is a study document that contains a detailed description and a cartographic part, which take into account, among others: the state of the area's environment, its functioning and indications regarding predispositions for spatial planning. In addition, this study contains recommendations that, which indicate the possibilities of introducing specific types of socio-economic functions. The scope and form of the ecophysiographic study are specified in the Regulation of the Minister of the Environment on ecophysiographic studies of September 9, 2002. The discussed document is of obligatory nature, without which the municipality cannot conduct spatial policy within its administrative boundaries.

The Environmental Impact Assessment is an element of the strategic environmental impact assessment. This study, apart from the part describing the existing state of the environment, is also aims to present the consequences of implementing the forecasted planning document - the impact on the environment (including human health), as well as to demonstrate whether the indicated directions of development and any other proposed planning activities take into account issues related to environmental protection. The content of the forecast is regulated in detail by Article 51 of the Provision of Information on the Environment and its Protection, Public Participation in Environmental Protection Act. The Environmental Impact Assessment, although it does not have a normative character, may significantly affect the content of the planning project, as well as the implementation of its provisions, therefore it is of fundamental importance for shaping the principles of environmental protection.

In order to undertake research on the prevailing principles of environmental protection in Poland at the level of spatial planning, a broad review of the literature on the subject was conducted, including primarily the provisions of Polish law. Characteristic concepts defined in acts and regulations were cited (chapter 1). A review of the history of environmental protection was also provided (subchapter 2.1), as well as spatial planning principles at each of the hierarchical levels of administration in Poland (subchapter 2.2).

The initial research material for this work was a dozen or so provisions of Polish law dealing with the protection of the natural environment at three different levels of the full spatial planning system in Poland (some of them are currently considered repealed, but they were of fundamental importance for the shape of the currently applicable law). Ultimately, a comparative analysis of statutory requirements concerning the protection of the natural environment was carried out for six basic planning documents at three different administrative levels of the country:

- central (national) level: National Development Concept and Medium-Term National Development Strategy;
- regional (voivodeship) level: Voivodeship Spatial Development Plan;
- local (municipal) level: Study of Conditions and Directions of Spatial Development of the Municipality and General Plan of the Municipality and Local Spatial Development Plan.

The study of environmental protection principles concerns all natural elements that are subject to protection under the applicable provisions of Polish law in relation to the spatial planning process, and these are the following:

- air protection,
- earth surface protection,
- soil protection,
- water protection (surface and underground),
- mineral protection,
- plant and animal protection,
- landscape protection,
- climate protection.

For the comparative analysis, among the numerous applicable provisions of Polish law, the following provisions were finally analyzed in detail:

- The Environmental Protection Law Act of April 27, 2001,

- The Spatial Planning and Development Act of March 27, 2003,
- The Nature Protection Act of April 16, 2004.

Analyses of legal provisions have shown that the local level has the widest scope of executive competences among the remaining levels of the planning structure in Poland. It is the local governments of municipalities that have been assigned the widest implementation possibilities and the largest planning tasks, but also the resources. Planning activities of local governments of municipalities are carried out by adopting a study of conditions and directions of spatial development of the municipality (until the end of 2025), general plans of municipalities (from 1 January 2026), and local spatial development plans, and in the absence thereof by issuing decisions on the conditions of development and land development. The above-mentioned local planning studies fundamentally differ from each other in terms of content, method of functioning and principles of preparation, which is precisely indicated in The Spatial Planning and Development Act.

From among the general assumptions, in spatial planning and development, the legislator requires taking into account, among others, the requirements of spatial order, architectural and landscape values, environmental protection requirements, including water management and protection of agricultural land and forests, requirements of protection of cultural heritage and monuments and contemporary cultural goods, as well as economic values of space (The Spatial Planning and Development Act 2003, Art. 1 Sec. 2).

From the point of view of the principles of protection of the natural environment, based on art. 10 sec. 2 item 3 of The Spatial Planning and Development Act, in a local level document, including in the development of a study of conditions and directions of spatial development of the municipality, the areas and principles of protection of the environment and its resources, protection of nature, landscape, including the cultural landscape and health resorts, should be defined. According to art. 13b sec. 3 of the amended Spatial Planning and Development Act, which entered into force on 24 September 2023, for the area of the municipality, when preparing the general plan, the environmental conditions of the municipality will be taken into account (including forms of nature protection, protected agricultural and forest land, etc.). In turn, local spatial development plans must specify the principles of environmental and nature protection, as well as the principles of landscape protection and shaping. In addition, the local plan establishes the boundaries and methods of development of areas or objects subject to protection, which are: mining areas, areas of particular flood risk, areas of landslides and priority landscapes. As the analysis of the content of The Spatial Planning and Development Act of March 27, 2003 has shown, all three local level planning studies take into account the principles of environmental protection, but do not indicate its individual elements that should be protected.

The currently applicable Spatial Planning and Development Act indicates that at the regional level, in the voivodeship spatial development plan, the environmental and nature protection system should be specified, but at the same time, the Act does not refer to planning studies at the national level, and therefore does not indicate the principles of environmental protection for this type of central level documents.

In turn, Article 72 section 1 of The Environmental Protection Act of April 27, 2001 indicates that both the still binding studies of conditions and directions of spatial development, as well as the general plans of municipalities being developed, as well as local spatial development plans should contain such planning arrangements that will ensure the maintenance of natural balance, as well as rational management of environmental resources that occur in a given area covered by the study in question. When designating individual areas for specific purposes and specifying the method of their development, it is necessary to indicate such proposals that will be consistent with the principles of eco-development. Among the most important, the Act indicates the need for rational use of the earth's surface, including the proper extraction of mineral deposits, prevention of mass movements of the earth and their effects, rational land management, as well as the need to protect water, soil and earth from pollution as a result of agricultural management, as well as the protection of air, water, soil, earth, protection from noise, vibrations and electromagnetic fields. Landscape values of the environment and climatic conditions should also be protected.

At the regional level, statutory guidelines have been adopted for the protection of the natural environment based on the Spatial Planning and Development Act (UPiZP), which should be included in the Voivodeship Spatial Development Plan document (PZPW), which in turn is required to take into account the results of the Landscape Audit (AK) for a given voivodeship.

According to The Environmental Protection Act, all planning documents indicate appropriate actions aimed at restoring the environment to its proper condition. In addition, they establish solutions that will contribute to preventing the occurrence of pollution, and also provide protection against emerging pollution. Important goals of the indicated studies are also to determine the purpose and method of land development in such a way as to ensure the preservation of its landscape values to the greatest extent possible, as well as to define the conditions for the implementation of individual projects that will enable the achievement of optimal effects in the field of environmental protection.

Additionally, Article 71 section 1 of the Act in question indicates that as a result of changes in the principles of sustainable development and environmental protection, including mineral deposits, it is required to prepare a new or update applicable planning documents at all three levels of spatial planning (i.e. for The National Development Concept, Medium-term National Development Strategy, Voivodeship Development Strategy, Voivodeship Spatial Development Plans, Supra-local Development Strategy, Municipality Development Strategy, General Municipality Plans, and Local Spatial Development Plans).

The Nature Conservation Act of April 16, 2004 does not refer directly to the principles of nature conservation in relation to specific planning studies. It only contains mentions that for certain planning studies at the regional and local level (i.e. draft general plans of municipalities, local spatial development plans, spatial development plans of voivodeships and spatial development plans for internal marine waters, territorial sea and exclusive economic zone) it is required to consult with the director of the national park regarding the provisions of these plans that may have a negative impact on the protection of the nature of the national park, and with the regional director for environmental protection for the purposes of protecting a nature reserve, protecting the nature of a landscape park together with their buffer zones and protecting the nature of a protected landscape area (Article 10, paragraph 6, Article 13, paragraph 3a, Article 16, paragraph 7, Article 23, paragraph 5). Moreover, the Act indicates that for the same planning studies, in the part concerning an existing or planned Natura 2000 area, the following is required: *agreement with the locally competent regional director for environmental protection regarding the provisions of these plans that may have a significant negative impact on the Natura 2000 area* (The Nature Conservation Act 2004, Art. 30, Sec. 3). The postulate of the cited agreement only indicates an unquestionable obligation to include in the indicated planning projects the forms of nature protection occurring in the areas covered by the study. The source of the forms of protection resulting from the Nature Protection Act are regulations concerning spatial development and development of areas, which are included in planning studies at the municipal level, and especially in local plans. They allow for limiting the intensity of investment activities, which is of fundamental importance especially in areas of valuable nature and landscape (Drzazga, 2018, p. 12-19).

The above analyses indicated that the requirement to carry out activities aimed at rational management of environmental resources, as well as maintaining natural balance, was assigned by the legislator primarily to spatial planning bodies at the municipal level. In the documents of the study of conditions and directions of spatial development of municipalities, general plans of municipalities and local spatial development plans, mayors and presidents were obliged to establish and take into account all possible principles aimed at protecting the natural environment, including its individual elements. Planning documents at the municipal level establish programs for the rational use of the land surface and land management. In addition, they are obliged to take into account areas where mineral deposits occur, together with their extraction, and also take into account the protection of air, water, soil, and earth from pollution. The principles of protecting the landscape values of the environment and climatic conditions, as well as protection against noise, vibrations and electromagnetic fields are definitely established at the local level (Environmental Protection Law Act 2001a, Art. 72 Sec. 1).

In turn, Article 81 section 1 of The Environmental Protection Law specifies the conditions for the protection of environmental resources in relation to: air protection, earth surface protection, protection against noise, protection against electromagnetic fields, protection of minerals, protection of animals and plants. In addition, provisions of separate acts specify detailed principles for the protection of individual environmental resources:

- detailed principles of water protection are specified in the provisions of The Water Law Act,
- detailed principles of mineral deposit management and environmental protection related to the extraction of the deposit are specified in the provisions of The Geological and Mining Law Act,
- detailed principles of protection of areas and objects of natural value, landscape, animals and plants threatened with extinction and trees, shrubs and greenery are specified in the provisions of The Nature Protection Act,
- detailed principles of forest protection are specified in the provisions of The Forest Act,
- detailed principles of protection of wild animals are specified in the provisions of The Inland Fisheries Act, Nature Protection Act, Hunting Law, Sea Fishing Act,
- detailed principles of protection of farm and domestic animals are specified in the provisions of The Animal Protection Act,
- detailed principles of protection of agricultural and forest land are specified in the provisions of The Agricultural and Forest Land Protection Act.

Art. 3 of The Nature Conservation Act of April 16, 2004 on indicates the objectives of nature conservation, which should be implemented by taking into account nature conservation requirements, among others, in the development strategies of: the country, voivodeships, municipalities, supra-local development, voivodeship spatial development plans, studies of conditions and directions of spatial development of municipalities, general plans of municipalities, local spatial development plans and spatial development plans for internal marine waters, territorial sea and exclusive economic zone, as well as in economic and investment activities.

Table 3 presents a comparative analysis of statutory requirements for the protection of the natural environment that prevail at three different levels of spatial planning: central, regional and local, and are implemented in basic planning documents and documents representing each of the hierarchical administrative levels in Poland.

Based on the presented comparative analysis, it was noticed that the level of location legislative of individual studies and planning documents in the administrative structure is undoubtedly important for the protection of the natural environment in spatial planning. What is therefore important is the hierarchy of the studies discussed and the fact that there is a statutory requirement for their interdependence. However, the analysis shows that when it comes to the application of specific principles of environmental protection in spatial planning, it is definitely the lowest level - local - that is of key importance. First of all, the requirements for the protection of the natural environment, which are included in the currently applicable studies of the Study of Conditions and Directions of Spatial Development of Municipalities (SUIKZP), and in the near future also in the Strategies and General Plans of Municipalities (mandatory from 1 January 2026). However, since the Study is still only a strategic study, and its adoption does not result in administrative decisions, only the adoption of a Local Spatial Development Plan in a given area has legal force. Only the provisions regarding the protection of the natural environment, which are based on the provisions of the study, contained in the adopted local plan are binding. The statutory dependence of the provisions of the MPZP with the Study document allows us to assume that both of these documents have a similar significance for the protection of the natural environment in spatial planning in Poland. In the case of applying specific guidelines and indications for environmental protection in a given area, it is the lowest level of spatial planning in Poland that allows for the best protection effects. The biggest problem remains the constant deficiency of the applicable MPZP and, consequently, the formation of the local urban order based on WZiZT, which according to the law are not subordinate to SUIKZ, but in the future will be subordinate to the General Plan of the Commune.

4. SUMMARY

The cities of the Old Continent strive to achieve the goals which they have jointly defined in the principles binding the members of the European Union. The first of these is an attempt to limit the progressive and uncontrolled urbanization. Currently, it is a process that characterizes almost all rapidly developing countries. It causes negative effects not only for the urban space, but also for the natural environment and the surrounding landscape. Therefore, another equally important action, which constitutes the basis for shaping the contemporary functional and spatial structure, is environmental protection. In the current understanding, environmental protection covers a whole range of legal regulations and concerns each component of the environment, i.e.: air, water, land surface, plants, animals.

Polish cities are obliged to "conduct urban policy" under The Principles of Development Policy Act of December 6, 2006. As part of this activity, based on the national urban policy, which indicates, among other things, the most important development challenges for cities, planning activities carried out in accordance with sustainable development are taken into account. The effect of the work undertaken should also be an improvement in the quality of life of the inhabitants of these cities.

When discussing the issue of protecting the natural environment of cities, it is necessary to point out the growing problem of occupying more and more areas designated for investment, unfortunately at the expense of biologically active areas.

This trend is alarming because it contributes to a large extent to the degradation of the natural environment in urban areas. Activities at the level of spatial planning can prevent the growing devastation of the landscape through a systemic and comprehensive approach to protecting the natural environment at each of the three administrative levels: national, regional and local. The quality of planning studies, a coherent and systemic approach to their preparation, and then respecting the provisions contained therein, will allow for rational management of space in accordance with sustainable development.

Based on the analyses conducted, it can be concluded that the protection of the natural environment in Poland is generally consistent at each of the three levels of spatial planning. Often, legal regulations indicate the need to conduct protective measures simultaneously at each of them. At other times, depending on the territorial scope of a given planning document, and consequently the level of detail in its preparation, the defined principles of environmental protection are more or less specific. In turn, taking into account the superiority of some documents over others, one could expect that the most important decisions regarding the principles of environmental protection are made at the central level. However, it has been undoubtedly shown that due to the various competences assigned to administrative authorities by law, the local level has the widest although underused possibilities of defining specific protection assumptions that are particularly important for the natural environment. In principle, however, there should be cooperation at each of the levels of spatial planning so that the spatial decisions made are consistent with each other and serve the common good in accordance with the creation of spatial order and balanced development.

OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO MIAST NA RÓŻNYCH POZIOMACH PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE – WYBRANE ZAGADNIENIA

1. WPROWADZENIE

Współczesne miasta, dążąc do rozwoju, mierzą się z wieloma problemami. Niekontrolowana urbanizacja, skutki zmian klimatycznych, narastające problemy społeczne, gospodarcze a także prze-

strzenne, odbijają się wyraźnie na środowisku przyrodniczym miast. Ochrona zasobów przyrodniczych jest jednym z ważniejszych zadań planowania przestrzennego (Andrzejewska 2024, s. 2). Zarządzanie rozwojem miast powinno przebiegać przede wszystkim zgodnie z uwarunkowaniami planowania przestrzennego ujętymi zdecydowanie w sposób systemowy. Takie podejście do planowania daje szansę osiągnąć trwałą i zrównoważony rozwój. Według Eisenhowera D. D. ¹⁸ *plany są niczym, za to planowanie jest wszystkim*. W planowaniu przestrzennym sam proces tworzenia struktury funkcjonalno-przestrzennej jest istotny, a powstały plan w postaci rysunku jest tylko efektem końcowym tych działań.

W gospodarowaniu przestrzenią powinno się dążyć do równoważenia rozwoju przestrzennego (Lorens 2005, s. 27). Istotne jest, że zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym, jak i ogólnokrajowym cele gospodarowania przestrzenią są odmienne, a przede wszystkim różnoskalowe, co powoduje trudności w podejmowaniu zgodnych decyzji. Zintegrowane planowanie miast ma na celu zapobiegania brakowi spójności pomiędzy planowaniem jednostek lokalnych, regionalnych, a na centralnych kończąc, które to - w sposób szczególny, są marginalizowane (Korzeniak 2012, ss. 59-71).

Ochrona środowiska przyrodniczego miast, z punktu widzenia działań planistycznych, jest zagadnieniem niezwykle złożonym. Zadaniem planowania jest przede wszystkim organizowanie struktury przestrzennej w taki sposób, aby życie człowieka - jako jednostki indywidualnej, a także życie całego społeczeństwa - jako zbiorowości, mogło rozwijać się w jak najdogodniejszych warunkach. Aby te cele osiągnąć należy nie tylko kształtować, ale przede wszystkim chronić środowisko, w którym żyjemy, mieszkamy, uczymy się, pracujemy i wypoczywamy. Miasto jest strukturą zurbanizowaną, składającą się z całego szeregu poszczególnych elementów, które powinny tworzyć spójną i funkcjonalną całość. Jego sprawne działanie jest uzależnione zarówno od postaw ludzi, którzy je współtworzą jako społeczność, ale również od tego, gdzie i w jaki sposób organizują miejsce swojego bytowania.

Planując rozwój kraju, województwa, powiatu czy gminy, nie można skupiać się tylko na zarysowaniu strategii, wskazaniu kierunków rozwojowych i docelowego przeznaczenia poszczególnych terenów, czy sposobu ich zabudowy i zagospodarowania. Równie istotne jest ustalenie wymagań ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego na danym terenie, a także potrzeb społecznych, gospodarczych i ekonomicznych poprzez wcześniejsze zdefiniowanie występujących nań walorów przyrodniczych, krajobrazowych, urbanistycznych i architektonicznych (Andrzejewska 2020, s. 255). W dalszej kolejności, w oparciu o ustalenia, wskazania i założenia planistyczne, następują działania projektowe urbanistyczno-architektoniczne, które ostatecznie zmierzają do zasadniczego kreowania przestrzeni miast. Tadeusz Tołwiński wskazuje, iż tzw. czynnik warunków przyrodzonych¹⁹ jest jednym z sześciu czynników kształtujących miasta na świecie²⁰, bez względu na to gdzie się znajdują, jak duże są, oraz jaką formę i strukturę funkcjonalno-przestrzenną przyjmują (Tołwiński 1939, s. 4-7).

Niewątpliwie jednym z ważniejszych aspektów planowania, projektowania, budowania i przekształcania miast jest wykorzystanie, a także zabezpieczenie środowiska zarówno naturalnego, jak antropogenicznego w taki sposób, by możliwe było zaspokojenie potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń. Zapis art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. gwarantuje, iż państwo strzeże m. in.: *dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju* (Konstytucja RP 1997, art. 5). Zatem jeden z najważniejszych ob-

¹⁸ Dwight David Eisenhower (ur. 14 października 1890 w Denison, zm. 28 marca 1969 w Waszyngtonie) – amerykański dowódca wojskowy, generał armii Stanów Zjednoczonych, 34. prezydent Stanów Zjednoczonych (1953–1961).

¹⁹ Na czynnik warunków przyrodzonych składają się m. in. klimat, położenie geograficzne i topograficzne, ukształtowanie terenu, warunki geologiczne.

²⁰ Według Tadeusza Tołwińskiego czynnikami urbanistycznymi tworzącymi każde miasto są: 1. czynnik przyrodniczy; 2. czynnik gospodarczy; 3. czynnik warowności; 4. czynnik komunikacji; 5. czynnik obyczajowo-prawny; 6. czynnik kompozycji urbanistycznej.

owiązujących aktów prawnych w Polsce wyraźnie podkreśla wagę pojęcia ochrony środowiska w państwie, odnosząc się jednocześnie do zagadnienia zrównoważonego rozwoju²¹.

Jednak, żeby mówić o ochronie środowiska przyrodniczego miast, należy wnikliwie przyjrzeć się jego definicji w oparciu o przepisy polskiego prawa. Pojęcie środowiska przyrodniczego definiuje ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, według której jest to: *krajobraz wraz z tworami przyrody nieożywionej oraz naturalnymi i przekształconymi siedliskami przyrodniczymi z występującymi na nich roślinami, zwierzętami i grzybami* (Ustawa 2004, art. 5 ust. 20). W tym samym artykule w ust. 17 zdefiniowano pojęcie siedliska przyrodniczego²², które jest rozumiane jako: *obszar lądowy lub wodny, naturalny, półnaturalny lub antropogeniczny, wyodrębniony w oparciu o cechy geograficzne, abiotyczne i biotyczne* (Ustawa, 2004, art. 5 ust. 17). Na podstawie przewodnika zatytułowanego: „Podręcznik interpretacji siedlisk przyrodniczych”, który został opublikowany przez Komisję Europejską w 2003 r., wyznaczono 76 typów siedlisk przyrodniczych. W Polsce tematykę siedlisk przyrodniczych reguluje Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000. Z kolei w art. 3 pkt. 39 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska ustawodawca definiuje po prostu pojęcie środowiska, jako: *ogół elementów przyrodniczych, w tym także przekształconych w wyniku działalności człowieka, a w szczególności powierzchnię ziemi, kopaliny, wody, powietrze, krajobraz, klimat oraz pozostałe elementy różnorodności biologicznej, a także wzajemne oddziaływania pomiędzy tymi elementami* (Ustawa 2001a, art. 3 ust. 39).

Tematyka dotycząca kształtowania środowiska przyrodniczego jest obecna w polskim prawie. Nie dysponujemy jednak żadną ustawą czy rozporządzeniem, które regulowałoby prawnie możliwości kształtowania środowiska przyrodniczego, według ściśle określonych zasad, na podstawie naukowo sporządzonych wytycznych. Rekomendacji w formie zaleceń należy się jedynie doszukiwać w dwóch ustawach, które odnoszą się stricte do tematyki związanej z ochroną środowiska przyrodniczego. Są to ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska i ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Pozostałe ustawy poruszają niniejszą problematykę w ograniczonym zakresie, odwołując się do poszczególnych komponentów środowiska, nie traktując go jako całość²³. Ponadto, zapisy wszelkiego rodzaju opracowań planistycznych, zwłaszcza zawartych w prawie miejscowym, mogą regulować warunki korzystania z zasobów środowiska. Jest to o tyle istotne, iż działania te mogą polegać zarówno na ochronie, zapobieganiu a także naprawie szkód wyrządzonych środowisku w wyniku działalności człowieka. Sposób kształtowania środowiska przyrodniczego określają również wszelkiego rodzaju programy sporządzane dla danego regionu, gminy, czy miasta służące realizacji działań zmierzających do zrównoważonego rozwoju na określonym obszarze.

W literaturze przedmiotu wciąż podnoszony jest problem ochrony środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym. Wciąż dostrzegany jest niedostatek ochrony środowiska w gospodarowaniu przestrzenią, którego doszukuje się między innymi w ułomnościach metodycznych samego planowania przestrzennego, ale także w podejmowaniu decyzji niekorzystnych dla środowiska zwłaszcza na poziomie administracyjnym, czy w wadliwym i wybrakowanym systemie prawnym dotyczącym gospodarki przestrzennej (Sołtys 2007, s. 257-259, 262).

Ostatnia nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która weszła w życie 24 września 2023 roku w dalszym ciągu wykazuje, że w polskim ustawodawstwie dotyczącym planowania przestrzennego brakuje prawnego wsparcia dla ochrony klimatu. Wymagane dzia-

²¹ In. ekorozwój, trwały rozwój, który powinien gwarantować odpowiedni rozwój i gospodarowanie zasobami obecnej cywilizacji. Powinien on dążyć do zachowania równowagi pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o trwałość środowiska, a także jakością życia społeczności, w tym również jednostki, mając na uwadze również dobro przyszłych pokoleń.

²² Przykłady kodowanych oznaczeń stosowanych dla różnych typów siedlisk przyrodniczych: 2330 – wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi (*Corynephorus, Agrostis*), 91F0 – łąkowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*), 9110 – dąbrowy ciepłolubne (*Quercetalia pubescenti-petraeae*)* (znak * oznacza siedlisko o znaczeniu priorytetowym, czyli zagrożone zanikiem na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej).

²³ Tj. np. Prawo geologiczne i górnicze, Prawo wodne, Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych, Ustawa o lasach itp.

łania na poziomie planowania lokalnego są niewystarczające, gdyż wyzwania klimatyczne wymagają wsparcia gmin także na poziomie planowania krajowego i regionalnego (Knorps-Tuszyńska 2023).

Podobnie rzecz ma się z unormowaniami prawnymi dotyczącymi roli odporności środowiska w racjonalnym planowaniu przestrzeni. Podczas opracowywania dokumentów planistycznych wymagane są analizy środowiskowe, które pozwalają podejmować decyzje o docelowym przeznaczeniu i użytkowaniu poszczególnych terenów, brakuje jednak w polskim prawie jednoznacznych kryteriów oraz toku procedur przeprowadzania ocen odporności środowiska na różne rodzaje działalności człowieka (Nowak 2014, s. 7-14).

W niniejszym artykule dokonano przeglądu obowiązujących zasad ochrony środowiska przyrodniczego miast na wszystkich trzech poziomach planowania przestrzennego w Polsce: centralnym, regionalnym i lokalnym, w oparciu o obowiązujące przepisy polskiego prawa i praktykę planistyczną autorki. Część artykułu poświęcono również na zarysowanie podstawowych zasad obecnie panującej hierarchii poziomów planowania jakie obowiązują w Polsce, a także aktualnego stanu prawnego wspomnianej dziedziny. Wszystkie istniejące zależności, a także ewolucja przepisów regulujących ochronę środowiska przyrodniczego w Polsce, pozwalają na określenie kierunków wprowadzanych zmian. Przeprowadzone analizy, w tym również końcowa analiza porównawcza, miały na celu zbadanie, czy ochrona środowiska przyrodniczego w Polsce jest spójna na każdym z hierarchicznych poziomów planowania przestrzennego, a także na którym z nich - w sposób szczególnie, założenia owej ochrony są najdogodniejsze dla środowiska przyrodniczego i mają największy wpływ na jakość zarządzanej przestrzeni.

2. OCHRONA WARTOŚCI PRZYRODNICZYCH MIAST W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM – HISTORIA, PODSTAWY PRAWNE I ZALEŻNOŚCI OCHRONY ŚRODOWISKA I PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE

Ekspansja miast wpływa na środowisko przyrodnicze (Podwysocki 2022, s. 13-22). W systemie planowania przestrzennego w Polsce jest miejsce zarówno na sam proces działań planistycznych, jak również na podejmowanie czynności ochronnych wobec środowiska przyrodniczego. Obydwa są podyktowane przepisami prawa polskiego, które ewoluowały na przestrzeni lat i istotnie zaważyły na obecnym kształcie tych regulacji i ich wzajemnych zależnościach.

2.1. Rozwój prawnej ochrony środowiska

Początki idei kompleksowej ochrony środowiska sięgają drugiej połowy XIX wieku. Stała się ona swoistą odpowiedzią na postępujący proces industrializacji w Europie, z którym nieodzownie powiązane jest postępujące zjawisko eksurbanizacji. Urban sprawl obejmuje jednak przemiany przestrzenne w miastach praktycznie na całym świecie. Z czasem negatywne skutki niekontrolowanego rozlewania się miast zaczęto dostrzegać również w kontekście degradacji środowiska naturalnego (Andrzejewska 2019, s. 54).

Jednak już dużo wcześniej podejmowano próby ochrony prawnej środowiska. Choć wynikały one z innych niż obecnie przesłanek, to były pomocne w łagodzeniu skutków pojawiających się problemów. Już starożytny Rzym w okresie swojego największego rozkwitu zmagał się z przeludnieniem (Paczuski 2000, s. 27), co znacząco przyczyniło się do pogorszenia jakości życia. Praktyczne rozwiązania służące ochronie cennych zasobów środowiska przyrodniczego wprowadzono już na początku istnienia państwa polskiego. Najpierw chodziło o ochronę grubej zwierzyny łownej (początki ochrony fauny). W XI wieku ograniczono polowania na bobry, gdyż dostrzeżono, iż populacja tego gatunku drastycznie się zmniejsza. W roku 1347 pojawił się w Polsce pierwszy dokument prawny, jakim był Statut wiślicki (in. Statut Kazimierza Wielkiego), który miał na celu ograniczenie niekontrolowanego wykorzystania zasobów naturalnych. Wprowadzał kary za działania prowadzące do niszczenia środowiska (m. in. za wyrąb dębów, drzew owocowych oraz innych drzew w cudzych lasach), a także poszerzono zakres ochrony fauny (Machowski 2003, s. 55). Z czasem poszerzano ochronę zarówno fauny jak i flory o kolejne gatunki, wydając kolejne dekrety i nakładając

stosowne kary. Wszystkie te decyzje zmierzały w kierunku coraz bardziej przemyślanych i planowych działań na rzecz ochrony środowiska, a także przyrody.

Pod koniec XX wieku miały miejsce trzy wydarzenia, które bez wątpienia wpłynęły na kształt współczesnej koncepcji ochrony środowiska. Pierwszym z nich była Konferencja Sztokholmska z 1972 r. pod tytułem: „Człowiek i środowisko”. Zwołana została po wcześniejszym sporządzeniu raportu dotyczącego globalnych zagrożeń światowego środowiska²⁴ obejmującego szereg dziedzin, takich jak: gospodarka, rolnictwo, praca, nauka, edukacja i wiele innych. Była odpowiedzią na działalność tzw. Klubu Rzymskiego z 1968 roku, kiedy to po raz pierwszy, nieformalnie naukowcy z całego świata dyskutowali na temat zależności pomiędzy gospodarką, polityką, ekonomią, kulturą a przemianami społecznymi w kontekście skutków jakie niesie przyrost gospodarczy i intensywne wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego. Wtedy to sformułowano tezę, iż za około sto lat nastąpi kres możliwości rozwoju cywilizacyjnego świata w wyniku przeludnienia zielonej planety, a także nieumiarkowanego wykorzystania i zanieczyszczenia jej środowiska. Konferencja Sztokholmska zatem stała się próbą kontynuacji założeń podjętych przez Klub Rzymski. Wzięło w niej udział 113 ówczesnych państw członkowskich ONZ (należących do międzynarodowej Organizacji Narodów Zjednoczonych), a także inne światowe organizacje pozarządowe, które wspólnie obradowały w Sztokholmie w dniach 5-16 czerwca. Jednak w wyniku tego spotkania nie sformułowano konkretnych norm prawa ochrony światowego środowiska, a jedynie niewiążącą Deklarację Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska Człowieka, a także Plan Działań. Dokumenty te były w istocie jedynie zbiorem niewiążących prawnie kwestii, zasad, a także wskazówek, mających formę zaleceń dotyczących ochrony środowiska, które do dziś zachowują swoją aktualność. Istotnym osiągnięciem Konferencji Sztokholmskiej było wydzielenie odrębnej dziedziny naukowej o charakterze interdyscyplinarnym oraz stworzenie podstaw międzynarodowego prawa dotyczącego środowiska - Prawa ochrony środowiska.

Kolejnym istotnym dla ochrony środowiska wydarzeniem była Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju, która odbyła się w Rio de Janeiro w dniach 3-14 czerwca 1992 r. (in. Szczyt Ziemi 1992). Było to kolejne spotkanie – tym razem, przedstawiciele 179 państw członkowskich a także organizacje pozarządowych, zorganizowane z inicjatywy ONZ na kształt wcześniejszej Konferencji Sztokholmskiej. Szczyt Ziemi był jej kontynuacją, na której przyjęto pięć dokumentów, które określały podstawowe zasady polityki społeczno-gospodarczej ze wskazaniem na uwzględnianie w niej działań zmierzających do ochrony środowiska²⁵. Uznaje się także, że Konferencja z Rio de Janeiro zapoczątkowała erę ekorozwoju, gdyż zobowiązała państwa członkowskie ONZ do wdrożenia zasad trwałego i zrównoważonego rozwoju²⁶.

Kolejne, trzecie spotkanie poświęcone ochronie środowiska naturalnego na świecie odbyło się na konferencji w Johannesburgu w 2002 r. Światowy Szczyt Zrównoważonego Rozwoju (in. Szczyt Ziemi 2002) odbył się w dniach 26 sierpnia - 4 września 2002 r. a jego głównym celem była dyskusja pomiędzy przywódcami państw, przedstawicielami biznesu i organizacji pozarządowych, na temat globalnego zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono na niej również ocenę postępów w ochronie środowiska, jakie miały nastąpić po Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 roku. Ewaluacja ta wypadła niestety negatywnie, zresztą podobnie jak przed poprzednim światowym spotkaniem w Rio de Janeiro w 1992 roku, jednak tym razem wyniki te zdecydowanie dały podstawy do podjęcia bardziej zdecydowanych i wiążących kroków prawnych. Uniwersalne standardy prawa dotyczące ochrony światowego środowiska zostały wzbogacone o dodatkowe zasady wprowadzone już przez poszczególne państwa. Zatem międzynarodowe prawo środowiska przy wsparciu

²⁴ Raport pt.: *Człowiek i jego środowisko* U Thanta - Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych (ONZ), który wzywał narody całego świata to podjęcia natychmiastowych działań naprawczych ochrony środowiska całego globu.

²⁵ Spośród przyjętych dokumentów uchwalono następujące: 1) Deklarację z Rio w sprawie środowiska i rozwoju; 2) Ramową konwencję Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu; 3) Agendę 21 jako Globalny Program Działań - katalog celów ochrony do realizowania w XXI wieku; 4) Konwencję o zachowaniu różnorodności biologicznej; 5) Deklarację dotyczącą kierunku rozwoju, ochrony i użytkowania lasów, zwaną Zasadami leśnymi. Dokumenty te upowszechniły idee ochrony środowiska i stanowiły solidną podstawę obowiązującego do dziś ustawodawstwa w zakresie prawa ochrony środowiska praktycznie na całym świecie.

²⁶ W kontekście rozwoju gospodarczego, który należy realizować w sposób zrównoważony, z poszanowaniem środowiska naturalnego, a także jego zasobów i zachowaniem bioróżnorodności.

prawa regionalnego i lokalnego miały zagwarantować stosowną ochronę środowiska poszczególnych regionów świata (w tym także na obszarze Polski).

Mimo iż, obecny kształt prawa dotyczącego ochrony przyrody i środowiska wywodzi się zdecydowanie z prawa międzynarodowego (Machowski 2003, s. 21), na terenie Polski funkcjonuje ono w oparciu o dwie polskie ustawy: ustawę o ochronie przyrody i ustawę Prawo ochrony środowiska. Historia obu aktów prawnych ewoluowała na przestrzeni lat, a ich genezy należy doszukiwać się w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Zanim jednak uchwalono pierwszą w Polsce ustawę o ochronie przyrody, funkcjonowały w Polsce organizacje, które przyczyniły się do stopniowej rozbudowy systemu prawnego ochrony przyrody. Pierwszą z nich była Państwowa Tymczasowa Komisja Ochrony Przyrody przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1919 roku, w ramach której zapadły pierwsze decyzje ochronne – objęcie ochroną niektórych zabytków przyrody, takich jak pomnikowe drzewa i zagrożone wymarciem gatunki zwierząt. Za czasów jej działania wyznaczono także pierwsze tereny pod przyszłe rezerваты i parki narodowe. Siedem lat później w 1926 roku Państwowa Tymczasowa Komisja Ochrony Przyrody (PTKOP) została przekształcona w Państwową Radę Ochrony Przyrody (PROP), w ramach której Rada Ministrów przede wszystkim skupiła się na rozbudowaniu systemu ochrony przyrody w Polsce. Rada ta działa do dziś przy Ministrze Środowiska i jest organem opiniotwórczo-doradczym w zakresie ochrony przyrody. Po dwóch latach w 1928 roku powołano Ligę Ochrony Przyrody, która jest uważana za najstarszą organizację ekologiczną w Polsce.

Geneza pierwszej z polskich ustaw dotyczącej stricte środowiska przyrodniczego kraju, jego ochrony sięga roku 1934 r. kiedy to 10 marca uchwalono pierwszą wersję ustawy o ochronie przyrody. Ustawa ta wskazywała przedmiot i treść ochrony tworów przyrody, w tym ustanawiając pierwszą z form ochrony przyrody w Polsce jakimi były parki narodowe. W 1949 roku akt ten został uchylony, gdyż przyjęto nową ustawę z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody. Ustawa ta przede wszystkim wskazywała na poszerzenie rodzajów form ochrony przyrody w Polsce o takie elementy jak: pomniki przyrody, rezerваты przyrody oraz chronione poszczególne gatunki roślin i zwierząt. Ponadto rozbudowaniu uległ aparat władzy i organów ochrony przyrody.

Rysunek 1 przedstawia schemat funkcjonowania organów zajmujących się ochroną przyrody w Polsce do czasu wejścia w życie pierwszej ustawy o ochronie przyrody (w 1934 r.).

W międzyczasie weszło do obiegu prawnego wykonawcze Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 21 kwietnia 1947 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Administracji Publicznej i Ziemi Odzyskanych o rejestrach tworów przyrody, uznanych za podlegające ochronie, które wprowadziło i regulowało wpisy do rejestrów tworów przyrody. 16 października 1991 roku uchwalono nową ustawę o ochronie przyrody - Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody, która funkcjonowała przez prawie trzydzieści lat, jednak po tym czasie wymagała diametralnych zmian, głównie ze względu na wejście Polski do Unii Europejskiej w 2003 roku. Zanim jednak to nastąpiło wprowadzono jeszcze jeden akt prawny, a mianowicie ustawę z dnia 6 lipca 2001 r. o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju (Ustawa, 2001b, akt prawny obowiązuje do dziś w wersji znowelizowanej i ujednoliconej z 2018 r.), której celem było dookreślenie umocowań prawnych jakie posiadała ówczesna ustawa o ochronie przyrody. Obecnie, niezmiennie od dwudziestu lat, obowiązuje ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, która wielokrotnie była nowelizowana, a najnowszy jej tekst jednolity jest z 2024 roku. Przytaczany akt prawny określa zarówno cele oraz sposób realizacji ochrony przyrody w Polsce i ochrony elementów krajobrazu, a także definiuje formy ochrony przyrody oraz ograniczenia i zasady ich ustanawiania i funkcjonowania. Ponadto ustawa zawiera rozdział na temat konsekwencji prawnych w przypadku naruszenia zakazów lub niedopełnienia obowiązków w zakresie ochrony przyrody.

Rysunek 2 przedstawia zmiany przepisów dotyczących ochrony przyrody w Polsce na przestrzeni przeszło dziewięćdziesięciu lat w układzie chronologicznym (lata 1934-2024).

Drugą z polskich ustaw odnoszącą się do funkcjonowania środowiska jest obecnie obowiązująca ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, która dotyczy szeroko pojętej ochrony środowiska. Jest ona podstawowym aktem prawnym w Polsce, określającym przede wszystkim zasady ochrony i warunki korzystania ze środowiska, a także precyzującym zakres obowiązków

administracji publicznej w zakresie ochrony środowiska. Początki ustawowych regulacji prawnych w dziedzinie ochrony środowiska w Polsce sięgają roku 1980, kiedy to obowiązywała pierwotna wersja ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, która po nowelizacji w 1994 roku, w formie ustawy z dnia 21 marca 1994 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, zobowiązała Rzeczpospolitą Polską do zapewnienia ochrony i racjonalnego kształtowania środowiska, które jest dobrem narodowym, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju - według ustaleń konferencji Narodów Zjednoczonych z Rio de Janeiro z 1992 roku (Ustawa, 1994, art. 2). Po trzech latach, w 1997 roku, uchwalono zmianę ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska - Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska oraz o zmianie niektórych ustaw. Po czterech latach, w 2001 roku, weszła w życie ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, która była kilkakrotnie nowelizowana i obecnie obowiązuje w obiegu prawnym jako tekst ujednolicony.

Rysunek 3 przedstawia ewolucję przepisów dotyczących ochrony środowiska w Polsce na przestrzeni czterdziestu czterech lat w układzie chronologicznym – od pierwszej ustawy Prawo ochrony środowiska z 1980 roku do czasów obecnych (lata 1980-2024).

2.2. Podstawy prawne planowania przestrzennego

Planowanie przestrzenne jest głównym narzędziem polityki przestrzennej w Polsce i jednym z podstawowych instrumentów ochrony środowiska przyrodniczego. Polega na działaniach obejmujących przede wszystkim efektywne wykorzystanie przestrzeni w taki sposób, by godziły interesy a także potrzeby różnych jej użytkowników. Działania te są uporządkowane według określonego systemu. Planowanie przestrzenne w Polsce ma charakter pionowy i poziomy. Pierwszy z nich wynika ze schematu postępowania, który opiera się hierarchicznie na trzech poziomach: krajowym, regionalnym i lokalnym. Ta trójstopniowość odnosi się również do celów i kierunków polityki przestrzennej, jaki dany podmiot administracyjny reprezentuje. Drugi – poziomy charakter planowania przestrzennego, polega na współpracy jednostek administracyjnych tego samego szczebla.

System planowania przestrzennego w Polsce cechuje również hierarchizacja, która obejmuje zarówno poziomy władzy planistycznej, jak i współzależność poszczególnych jej szczebli. Jedne podmioty podlegają drugim, ale powinny ze sobą współpracować. Podejmowane decyzje muszą być zatwierdzone przez nadrzędne szczebla władzy, które winny służyć dobru ogółu, a także jednostki. Taki system ma za cel zagwarantowanie ładu przestrzennego i zapobieżenie chaosowi na każdym z poziomów organizacji przestrzeni.

Przepisem prawa regulującym strukturę planistyczną w Polsce jest ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która została znówelizowana w 2023 roku²⁷. Sama ustawa niezmiennie określa na jakich zasadach poszczególne jednostki samorządu terytorialnego, a także organy administracji rządowej, powinny kształtować politykę przestrzenną. Ponadto, ustawa determinuje przeznaczenie terenów na określone cele, a także ustala zasady ich zagospodarowania, jak i zabudowy (Ustawa 2003, art. 1).

Planowanie przestrzenne jest niezwykle złożonym procesem, który dąży do realizacji nie tylko celów przestrzennych, ale także gospodarczych, ekonomicznych, społecznych i środowiskowych w myśl zasad zrównoważonego rozwoju²⁸. Ponadto, za sprawą planowania przestrzennego powinny być przeprowadzone działania na rzecz poprawy jakości życia, a także osiągnięcie tzw. ładu przestrzennego²⁹. Należy jednak mieć świadomość, że osiągnięty efekt finalny nigdy nie będzie

²⁷ Za sprawą ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, 24 września 2023 roku weszły w życie pierwsze przepisy, a pozostałe będą wchodzić stopniowo od początku 2026 roku.

²⁸ Znaczenie pojęcia „zrównoważonego rozwoju” jako: *taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń* - w rozumieniu definicji art. 3 pkt 50 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska.

stanem statycznym, ponieważ ulegać będzie mniej lub bardziej dynamicznym zmianom powodowanym często przez nieprzewidywalne procesy naturalne, jak i działalność człowieka.

2.2.1. Planowanie przestrzenne szczebla centralnego (krajowego)

Za planowanie przestrzenne na najwyższym - centralnym szczeblu władzy administracyjnej w Polsce, zajmującym się planowaniem przestrzennym obszaru kraju, odpowiada Rada Ministrów. Krajowe opracowania planistyczne są tworzone na podstawie dokumentów diagnostycznych jakimi są: Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), który tworzony jest w porozumieniu z Komisją Europejską i Koncepcja Rozwoju Kraju 2050 (KRK 2050), która określać ma wyzwania rozwojowe kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym na okres do 30 lat. Konieczność sporządzenia owych opracowań wynika ze znowelizowanej w 2020 r. ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Na mocy ustawy z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została uchylona. Dokument ten prezentował dosyć śmiałe rozwiązania strategiczne dla miast polskich. Między innymi zakładał zahamowanie żywiłowej zabudowy terenów podmiejskich a także utworzenie pasów terenów otwartych otaczających wskazane w dokumencie miasta tworząc wokół nich tzw. zielone pierścienie.

Na bazie wymienionych wyżej dokumentów powstaje Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030), czyli podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa i Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2035 (ŚSRK 2035) będąca dokumentem określającym podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym sporządzane na okres 10-15 lat. Dotychczas żaden z nowych dokumentów szczebla centralnego nie został przyjęty – są one wciąż w trakcie opracowania³⁰.

Tabela 1 zestawia dokumenty i opracowania planistyczne, które obowiązywały przed ostatnimi zmianami ustawowymi (lewa kolumna), a także te, które będą obowiązywać zgodnie z obecnymi wymogami prawnymi (prawa kolumna).

Tab. 1. Porównanie dokumentów strategicznych i planistycznych na szczeblu krajowym - przed i po zmianach ustawowych. Źródło: autor

Planowanie centralne przed zmianami ustawowymi	Planowanie centralne po zmianach ustawowych
Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	Koncepcja Rozwoju Kraju 2050
Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2030	Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2035
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
–	Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności

2.2.2. Planowanie przestrzenne szczebla regionalnego (wojewódzkiego)

Planowanie przestrzenne na drugim szczeblu – regionalnym, odbywa się na poziomie województwa. Dla każdego z szesnastu województw w Polsce opracowywana jest Strategia Rozwoju Województwa (SRW), która jest dokumentem sporządzanym przez samorząd województwa, w którym wskazywane są obszary, a także określone cele i kierunki polityki rozwoju w ujęciu regionalnym. Jednym z głównych celów jest: *zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń* (Ustawa 1998, art. 11). W oparciu o wytyczne SRW,

²⁹ Znaczenie pojęcia „ładu przestrzennego” jako: *takim ukształtowaniu przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne* - w rozumieniu definicji art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

³⁰ Ministerstwo zapowiadało, że do końca 2024 roku przyjęty zostanie dokument KRK 2050, a do połowy 2025 roku dokument ŚSRK 2035.

powstaje podstawowe opracowanie planistyczne szczebla regionalnego, czyli Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW), w którym następuje przełożenie celów strategicznych województwa w układzie przestrzennym.

Stosunkowo nowym wymogiem ustawowym, wprowadzonym w 2015 roku tzw. ustawą krajobrazową (na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu), jest sporządzanie raz na 20 lat Audytu Krajobrazowego (AK) w obszarze administracyjnym województwa. W Audycie Krajobrazowym identyfikuje się wszystkie krajobrazy jakie występują na całym obszarze, a także określa się ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości. Ponadto, w AK określa się lokalizację krajobrazów priorytetowych, czyli takich obszarów, które są cenne ze względu na swój charakter kulturowy lub przyrodniczy.

Z kolei w granicach krajobrazów priorytetowych położonych na obszarach chronionego krajobrazu wyznacza się strefy ochrony krajobrazu w drodze uchwały, która stanowi akt prawa miejscowego. Do stref tych zalicza się w szczególności: *przedpoła ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, istotne dla zachowania walorów krajobrazowych obszaru chronionego krajobrazu* (Ustawa 2004, art. 23a).

Opracowania PZPW i AK spoczywa w kompetencjach zarządu województwa i podlegają uchwaleniu przez sejmik województwa. Obecnie wszystkie województwa posiadają swoje strategie rozwoju i plany zagospodarowania przestrzennego, ale dokument audytu krajobrazowego został przyjęty na razie tylko dla trzech z nich (stan na luty 2025)³¹.

Reasumując, na poziomie regionalnym dokumenty strategiczne i planistyczne nie uległy zmianie.

2.2.3. Planowanie przestrzenne szczebla lokalnego (gminnego)

Za planowanie przestrzenne na trzecim, najniższym hierarchicznie szczeblu lokalnym - gminnym, odpowiedzialna jest Rada Gminy, która przystępuje do sporządzenia przypisanych jej kompetencjom opracowań planistycznych, przeprowadza ich procedurę i finalnie uchwała określony rodzaj dokumentu planistycznego. Do zadań własnych gmin należy między innymi kształtowanie i prowadzenie polityki w jej granicach administracyjnych. Wyjątkiem, według ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, są obszary morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej oraz terenów zamkniętych, ze względu na potrzeby obronności państwa (Ustawa 2003, art. 3 ust. 1).

Podobnie, jak w przypadku wyższych szczebli administracyjnych, na poziomie lokalnym sporządza się strategię rozwoju – w tym przypadku dla gminy (Strategia Rozwoju Gminy, SRG). Dotychczas była ona dokumentem fakultatywnym, mimo iż zdefiniowana przepisami, z których wynikała przede wszystkim jej zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa (SRW). Po znowelizowaniu przepisów, SRG stała się opracowaniem obligatoryjnym, choć nadal podtrzymuje swój dotychczasowy charakter będąc opracowaniem niestanowiącym prawa³².

Rady Gmin są zobowiązane prowadzić lokalną politykę przestrzenną głównie poprzez uchwalanie Planów Ogólnych Gmin (POG) i Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP). Przed zmianami ustawowymi z września 2023 roku gminy opracowywały dokumenty Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego (SUiKZP) i takie mogą być uchwalane nadal do czasu wejścia w życie Planu Ogólnego Gminy, nie dłużej jednak niż do dnia 31 grudnia 2025 r. i stosuje się do nich przepisy dotychczasowe.

Nowy akt planowania w postaci POG będzie – w przeciwieństwie do wygasającego SUiKZP, aktem prawa miejscowego. Dotychczas, spośród dokumentów planistycznych, tylko Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego stanowiły prawo miejscowe. Ponadto, nowe przepisy zakładają, by nowo sporządzane MPZP były zgodne z wytycznymi POG (tak, jak wcześniej nie mogły na-

³¹ Audyt krajobrazowy przyjęto dla województw: kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego i mazowieckiego.

³² Strategia Rozwoju Gminy ma charakter dokumentu strategicznego i nie wiąże się z decyzjami administracyjnymi, nie jest aktem prawa miejscowego.

ruszać ustaleń SUIKZP). Z kolei od stycznia 2026 roku Strategia Rozwoju Gminy, jako dokument sporządzany obligatoryjnie stanie się dokumentem zintegrowanym z Planem Ogólnym Gminy.

Z kolei decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu (DWZiZT) od lat uznawane są za bardzo szkodliwe dla polskiej przestrzeni, gdyż wydawane są poza ustaleniami chociażby gminnego dokumentu strategicznego jakim jest SUIKZP. Z tego względu sporządzano je częściej niż plany miejscowe, które zobowiązane są uwzględniać założenia studium. Nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym nakłada nowy obowiązek, by Plan Ogólny Gminy stanowił podstawę prawną do wydania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. W oparciu o dokument POG będą mogły być wydawane DWZiZT jedynie na obszarach uzupełnienia zabudowy, a ich treść będzie musiała być zgodna w zakresie funkcji zabudowy oraz parametrów i wskaźników urbanistycznych. Ponadto nowe decyzje będą ważne tylko przez pięć lat. Dla decyzji o ustalenie lokalizacji inwestycji celu publicznego pozycja w systemie planistycznym nie uległa zmianie.

Kolejną nowością w polskim systemie planistycznym na poziomie lokalnym jest dokument w postaci Zintegrowanego Planu Inwestycyjnego (ZPI), będący szczególną formą planu miejscowego, który z założenia ma usprawnić proces inwestycyjny. To nowe narzędzie planistyczne będzie uchwalane na wniosek inwestora, a jego sporządzenie jest poprzedzone negocjacjami z gminą oraz zawarciem tzw. „umowy urbanistycznej”. Warto podkreślić, że obowiązuje ustawowa zależność zgodności ustaleń planu miejscowego i zintegrowanego planu inwestycyjnego z dokumentem studium gminy, a w przyszłości także z Planem Ogólnym.

W tabeli 2 zaprezentowano zestawienie dokumentów i opracowań planistycznych, które obowiązywały przed zmianami ustawowymi (lewa kolumna) oraz obecnie obowiązujące zgodnie z wymogami prawnymi (prawa kolumna).

Tab. 2. Porównanie sporządzanych dokumentów strategicznych i planistycznych na szczeblu gminnym - przed i po zmianach ustawowych. Źródło: autor

Planowanie lokalne przed zmianami ustawowymi	Planowanie lokalne po zmianach ustawowych
Strategia Rozwoju Gminy	Strategia Rozwoju Gminy
Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy	Plan Ogólny Gminy
Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego
–	Zintegrowany Plan Inwestycyjny
Decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego	Decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego
Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu	Decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu

Reasumując, o ile regulacje ustawowe aktów planowania przestrzennego, które są opracowywane na szczeblu gminnym, wynikają z ustaleń podejmowanych na szczeblu regionalnym i centralnym, o tyle zasady ochrony środowiska wskazywane są szczegółowo dopiero na najniższym - lokalnym szczeblu planowania w Polsce.

3. ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO NA POZIOMIE HIERARCHICZNEGO SYSTEMU PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO – ANALIZA PORÓWNAWCZA

Środowisko przyrodnicze Ziemi charakteryzuje się wyjątkową różnorodnością form. Reprezentuje zróżnicowaną rzeźbę terenu (np. góry, równiny, niziny czy doliny), a także różnego rodzaju pokrycie terenu (np. lasy, pola, łąki), uwzględniając również rozwiniętą sieć rzek i jezior, obszary warto-

ściowych krajobrazów (w tym priorytetowych³³) i różnorodność biologiczną roślin, zwierząt i grzybów³⁴. Jako że, polskie miasta są zlokalizowane w przeróżnej przestrzeni, ochrona środowiska przyrodniczego jest istotnym elementem działań w zakresie racjonalnego gospodarowania każdą z tych przestrzeni. Obejmuje naturalne elementy środowiska, a także te przekształcone przez człowieka. Ochronie podlegać mogą zatem wszystkie elementy przyrodnicze takie jak: powierzchnia ziemi, gleby, wody, kopaliny, powietrze, rośliny i zwierzęta, krajobraz, a także klimat.

W Polsce funkcjonuje Krajowy System Obszarów Chronionych, który obejmuje różne formy ochrony środowiska przyrodniczego. Jego zadaniem jest utrzymanie na chronionych obszarach naturalnych procesów przyrodniczych, a także stabilności występujących ekosystemów. Ponadto, obowiązuje wymóg zachowywania różnorodności biologicznej, która ma zapewnić ciągłość istnienia gatunków i ekosystemów, oraz obowiązek zachowania dziedzictwa geologicznego. Niezwykle istotnym celem systemu jest także kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody, które zapewnią sprzyjające środowisku przyrodniczemu gospodarowanie nią.

Na poziomie zagospodarowania przestrzennego, w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju, a także ochrony środowiska przyrodniczego, wywodzących się między innymi z prawa unijnego, w opracowaniach planistycznych uwzględnia się wszelkiego rodzaju rozwiązania, które przyczynią się do zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń elementów przyrody, a także zapewnienia ich ochrony, bądź przywrócenia ich do właściwego stanu (Ustawa 2001a, art. 71 ust.1-2).

Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zasady ochrony środowiska stanowią jeden z obligatoryjnych warunków określanych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Jednak przed zdefiniowaniem wspomnianych zasad jest wskazany także wymóg określenia uwarunkowań przyrodniczych jakie występują na wszystkich trzech etapach określania polityki przestrzennej: kraju, województwa i gminy. Ten ustawowy obowiązek jest realizowany w dwóch dokumentach: Opracowaniu Ekofizjograficznym (Ekofizjografia) i Prognozie Oddziaływania na Środowisko (OOŚ).

Ekofizjografia jest dokumentem studialnym zawierającym szczegółowy opis oraz część kartograficzną, uwzględniające m.in.: stan środowiska obszaru, jego funkcjonowania i wskazania dotyczące predyspozycji do planowania przestrzennego. Ponadto, opracowanie to zawiera zalecenia, które wskazują możliwości wprowadzenia określonego rodzaju funkcji społeczno-gospodarczych. Zakres i formę Opracowania Ekofizjograficznego określa rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2002 r. w sprawie opracowań ekofizjograficznych. Omawiany dokument ma charakter obligatoryjny, bez którego gmina nie może prowadzić polityki przestrzennej w swoich granicach administracyjnych.

Prognoza Oddziaływania na Środowisko stanowi element strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Opracowanie to, poza częścią opisującą stan zastały środowiska, ma także na celu przedstawienie następstw wykonania prognozowanego dokumentu planistycznego – wpływu na środowisko (w tym na zdrowie ludzi), a także wykazanie, czy wskazane kierunki rozwoju i wszelkie inne proponowane do realizacji działania planistyczne uwzględniają kwestie związane z ochroną środowiska. Zawartość prognozy szczegółowo reguluje art. 51 ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziału społeczeństwa w ochronie środowiska. Prognoza środowiskowa mimo iż nie posiada normatywnego charakteru, może w istotnym zakresie wpływać na treść projektu planistycznego, jak i na realizację jego ustaleń, zatem ma zasadnicze znaczenie dla kształtowania zasad ochrony środowiska przyrodniczego.

W celu podjęcia badań nad panującymi zasadami ochrony środowiska przyrodniczego w Polsce na poziomie planowania przestrzennego dokonano szeroko zakrojonego przeglądu literatury przed-

³³ Def. krajobrazu priorytetowego w rozumieniu art. 2, pkt 16, lit. f ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym brzmi następująco: *należy przez to rozumieć krajobraz szczególnie cenny dla społeczeństwa ze względu na swoje wartości przyrodnicze, kulturowe, historyczne, architektoniczne, urbanistyczne, ruralistyczne lub estetyczno-widokowe, i jako taki wymagający zachowania lub określenia zasad i warunków jego kształtowania).*

³⁴ Współcześni naukowcy opisali około dwóch milionów gatunków roślin i zwierząt. Szacuje się, że na Ziemi żyje ich w sumie około dziesięć milionów - czyli ponad 80% z nich jest wciąż jeszcze przez ludzi nie odkryta. Te liczby wskazują na ogrom bioróżnorodności naszej planety. (GDOS)

miotu – w tym przede wszystkim przepisów polskiego prawa. Przytoczono charakterystyczne pojęcia definiowane w ustawach i rozporządzeniach (rozdział 1). Dokonano również przeglądu historii ochrony środowiska przyrodniczego (podrozdział 2.1), a także zasad planowania przestrzennego na każdym z hierarchicznych szczebli władzy administracyjnej w Polsce (podrozdział 2.2).

Wyjściowym materiałem badawczym niniejszej pracy było kilkanaście przepisów polskiego prawa traktujących na temat ochrony środowiska przyrodniczego na trzech różnych poziomach pełnego systemu planowania przestrzennego w Polsce (część z nich obecnie jest uznanych już za uchylone, jednak miały zasadnicze znaczenie dla kształtu obecnie obowiązującego prawa). Ostatecznie analizę porównawczą wymogów ustawowych dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego wykonano dla sześciu podstawowych dokumentów planistycznych na trzech różnych poziomach administracyjnych kraju:

- poziom centralny (krajowy): Koncepcja Rozwoju Kraju i Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju;
- poziom regionalny (wojewódzki): Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa;
- poziom lokalny (gminny): Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego, Plan Ogólny Gminy i Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego.

Badanie zasad ochrony środowiska dotyczy wszystkich elementów przyrodniczych, które podlegają ochronie na podstawie obowiązujących przepisów polskiego prawa w odniesieniu do procesu planowania przestrzennego, a są nimi następujące:

- ochrona powietrza,
- ochrona powierzchni ziemi,
- ochrona gleb,
- ochrona wód (powierzchniowych i podziemnych),
- ochrona kopalni,
- ochrona roślin i zwierząt,
- ochrona krajobrazu,
- ochrona klimatu.

Do analizy porównawczej spośród licznych obowiązujących przepisów polskiego prawa przeanalizowano ostatecznie w sposób szczegółowy przepisy:

- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska,
- Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.

Analizy zapisów prawa wykazały, że poziom lokalny posiada najszerszy zakres kompetencji wykonawczych spośród pozostałych szczebli struktury planistycznej w Polsce. To właśnie samorządom gmin przypisano najszersze możliwości realizacyjne i największe zadania planistyczne, ale także i środki. Działania planistyczne samorządów gmin dokonywane są poprzez uchwalanie Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy (do końca 2025 roku), Planów Ogólnych Gmin (od 1 stycznia 2026 roku) oraz Miejskowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego, a w przypadku ich braku poprzez wydawanie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Wyżej wymienione opracowania planistyczne szczebla lokalnego zasadniczo różnią się od siebie zarówno zawartością, sposobem funkcjonowania, jak i zasadami sporządzania, co dokładnie jest wskazane w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Z ogólnych założeń, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawodawca nakazuje uwzględnić między innymi wymagania ładu przestrzennego, walory architektoniczne i krajobrazowe, wymagania ochrony środowiska, w tym gospodarowania wodami i ochrony gruntów rolnych i leśnych, wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, oraz walory ekonomiczne przestrzeni (Ustawa 2003, art. 1 ust. 2).

Z punktu widzenia zasad ochrony środowiska przyrodniczego, w oparciu o art. 10 ust. 2 pkt 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, w dokumencie szczebla lokalnego, w tym w opracowaniu Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy należało określić obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego i uzdrowisk. Według art. 13b ust. 3 znowelizowanej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która weszła w życie 24 września 2023 roku, dla obszaru gminy przy sporządzaniu Planu Ogólnego będzie się uwzględniać uwarunkowania środowiskowe gminy (m.in. formy ochrony przyrody, chronione grunty rolne i leśne itp.). Z kolei w Miejscowych Planach Zagospodarowania Przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony środowiska i przyrody, a także zasady ochrony i kształtowania krajobrazu. Ponadto, plan miejscowy ustala granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, a są nimi: tereny górnicze, obszary szczególnego zagrożenia powodzią, obszary osuwania się mas ziemnych i krajobrazów priorytetowych. Jak wykazała analiza treści ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, we wszystkich trzech opracowaniach planistycznych poziomu lokalnego uwzględnia się zasady ochrony środowiska przyrodniczego, jednak nie wskazuje się poszczególnych jego elementów, które należy objąć ochroną.

Obecnie obowiązująca ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wskazuje, by na poziomie regionalnym w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa określić system ochrony środowiska, a także przyrody, ale jednocześnie ustawa nie odnosi się do opracowań planistycznych na poziomie krajowym, a co za tym idzie nie wskazuje zasad ochrony środowiska przyrodniczego dla tego rodzaju dokumentów szczebla centralnego.

Z kolei art. 72 ust. 1 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska wskazuje, iż zarówno wciąż jeszcze obowiązujące Studia Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego, jak i dopiero opracowywane Plany Ogólne Gmin, a także Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego powinny zawierać takie ustalenia planistyczne, które zagwarantują utrzymanie równowagi przyrodniczej, a także racjonalną gospodarkę zasobami środowiska, jakie występują na danym obszarze objętym przedmiotowym opracowaniem. Przeznaczając poszczególne tereny na określone cele i określając sposób ich zagospodarowania należy wskazać takie propozycje, które będą zgodne z zasadami ekorozwoju. Spośród najistotniejszych ustawa wskazuje konieczność racjonalnego wykorzystania powierzchni ziemi, w tym właściwą eksploatację złóż kopalin, zapobieganie ruchom masowym ziemi i ich skutkom, racjonalne gospodarowanie gruntami, a także konieczność ochrony wód, gleby i ziemi przed zanieczyszczeniem w wyniku prowadzenia gospodarki rolnej, a także ochrony powietrza, wód, gleby, ziemi, ochrony przed hałasem, wibracjami i polami elektromagnetycznymi. Ochronie powinny podlegać także walory krajobrazowe środowiska i warunki klimatyczne.

Na poziomie regionalnym przyjęto ustawowo wytyczne dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego w oparciu o ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (UPIZP), które powinien zawierać dokument Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW), który to z kolei ma obowiązek uwzględniać wyniki Audytu Krajobrazowego (AK) dla danego województwa.

Według ustawy Prawo ochrony środowiska we wszystkich dokumentach planistycznych wskazuje się odpowiednie działania zmierzające do przywracania środowiska do właściwego stanu. Ponadto, ustala się w nich rozwiązania, które przyczynią się do zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń, a także zapewnią ochronę przed powstającymi zanieczyszczeniami. Istotnymi celami wskazanych opracowań jest również ustalenie przeznaczenia i sposobu zagospodarowania terenu w taki sposób, by w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych, a także zdefiniowanie warunków dla realizacji poszczególnych przedsięwzięć, które będą umożliwiały uzyskanie optymalnych efektów w zakresie ochrony środowiska.

Dodatkowo, w art. 71 ust. 1 przedmiotowej ustawy wskazano, że w wyniku zmian zasad zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, w tym złóż kopalin, wymaga się sporządzenia nowych lub zaktualizowania obowiązujących dokumentów planistycznych na wszystkich trzech poziomach planowania przestrzennego (t. j. dla Koncepcji Rozwoju Kraju, Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju, Strategii Rozwoju Województw, Planów Zagospodarowania Przestrzennego Województw,

Strategii Rozwoju Ponadlokalnego, Strategii Rozwoju Gmin, Planów Ogólnych Gmin, oraz Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody nie odnosi się wprost do zasad ochrony przyrody w odniesieniu do konkretnych opracowań planistycznych. W jej treści zawarte są jedynie wzmianki, że dla niektórych opracowań planistycznych z poziomu regionalnego i lokalnego (tj. projekty Planów Ogólnych Gmin, Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego, Planów Zagospodarowania Przestrzennego Województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej) wymaga się uzgodnienia z dyrektorem parku narodowego w zakresie ustaleń tych planów, mogących mieć negatywny wpływ na ochronę przyrody parku narodowego, a z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska na cele ochrony rezerwatu przyrody, na ochronę przyrody parku krajobrazowego wraz z ich otulinami i na ochronę przyrody obszaru chronionego krajobrazu (art. 10 ust. 6, art. 13 ust. 3a, art. 16 ust. 7, art. 23 ust. 5). Ponadto, ustawa wskazuje, że dla tych samych opracowań planistycznych, w części dotyczącej istniejącego lub projektowanego obszaru Natura 2000 wymaga się: *uzgodnienia z właściwym miejscowo regionalnym dyrektorem ochrony środowiska w zakresie ustaleń tych planów, mogących znacząco negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000* (Ustawa 2004, art. 30 ust. 3). Postulat przytoczonego uzgodnienia wskazuje jedynie na niewątpliwy obowiązek uwzględnienia we wskazanych projektach planistycznych form ochrony przyrody występujących na terenach objętych opracowaniem. Źródłem form ochrony wynikających z ustawy o ochronie przyrody są regulacje dotyczące zagospodarowania przestrzennego i zabudowy terenów, które zawarte są w opracowaniach planistycznych szczebla gminnego, a zwłaszcza w planach miejscowych. Pozwalają one ograniczyć intensywność działalności inwestycyjnych, co ma zasadnicze znaczenie zwłaszcza na terenach cennych przyrodniczo i krajobrazowo (Drzazga, 2018, s. 12-19).

Powyższe analizy wskazały, iż wymóg przeprowadzania działań zmierzających do racjonalnej gospodarki zasobami środowiska, a także do utrzymania równowagi przyrodniczej został przypisany przez ustawodawcę przede wszystkim organom planowania przestrzennego na poziomie gminy. W dokumentach Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gmin, Planach Ogólnych Gmin oraz Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego, wójtowie, burmistrzowie, prezydenci zostali zobowiązani do ustalania i uwzględniania wszystkich możliwych zasad zmierzających do ochrony środowiska przyrodniczego, w tym jego poszczególnych elementów. Dokumenty planistyczne na poziomie gminnym ustalają programy racjonalnego wykorzystania powierzchni ziemi i gospodarowania gruntami. Ponadto, mają obowiązek uwzględniać obszary, na których występują złoża kopalin, wraz z ich eksploatacją, a także uwzględniać ochronę powietrza, wód, gleby i ziemi przed zanieczyszczeniem. Zasady ochrony walorów krajobrazowych środowiska i warunków klimatycznych, a także ochrony przed hałasem, wibracjami i polami elektromagnetycznymi ustalane są zdecydowanie na poziomie lokalnym (Ustawa 2001a, art. 72 ust. 1).

Z kolei art. 81 ust. 1 ustawy Prawo ochrony środowiska określa warunki ochrony zasobów środowiska w odniesieniu do: ochrony powietrza, ochrony powierzchni ziemi, ochrony przed hałasem, ochrony przed polami elektromagnetycznymi, ochrony kopalin, ochrony zwierząt oraz roślin. Ponadto, dodatkowo przepisy odrębnych ustaw określają szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zasobów środowiska:

- szczegółowe zasady ochrony wód określają przepisy ustawy – Prawo wodne,
- szczegółowe zasady gospodarowania złożem kopaliny i związanej z eksploatacją złoża ochrony środowiska określają przepisy ustawy – Prawo geologiczne i górnicze,
- szczegółowe zasady ochrony obszarów i obiektów o wartościach przyrodniczych, krajobrazu, zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem oraz drzew, krzewów i zieleni określają przepisy ustawy - o ochronie przyrody,
- szczegółowe zasady ochrony lasów określają przepisy ustawy – o lasach,
- szczegółowe zasady ochrony dziko występujących zwierząt określają przepisy ustawy – o rybnictwie śródlądowym, o ochronie przyrody, Prawo łowieckie, o rybołówstwie morskim,
- szczegółowe zasady ochrony zwierząt gospodarskich i domowych określają przepisy ustawy – o ochronie zwierząt,

Poziom planowania przestrzennego / Przepisy polskiego prawa	Ogólne		Elementy środowiska przyrodniczego podlegające ochronie							
	Ekorozwój (E)	Środowisko przyrodnicze (Sp)	Powietrze (P)	Powierzchnia ziemi (Pz)	Gleby (G)	Wody powierzchniowe i podziemne (WP i WPD)	Kopaliny (K)	Rośliny (R) i zwierzęta (Z)	Krajobraz (Kr)	Klimat (KI)
II Poziom regionalny (wojewódzki)										
Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW)	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-
III Poziom lokalny (gminny)										
Studium Gminy (SUiKZP)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Plan Ogólny Gminy (POG)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (UPiZP)										
I Poziom centralny (krajowy)										
Koncepcja Rozwoju Kraju (KRK)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju (ŚSRK)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
II Poziom regionalny (wojewódzki)										
Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW)	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-
III Poziom lokalny (gminny)										
Studium Gminy (SUiKZP)	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-
Plan Ogólny Gminy (POG)	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-
Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP)	-	x	-	-	-	-	-	-	x	-
Ustawa z dnia z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (UOP)										
I Poziom centralny (krajowy)										
Koncepcja Rozwoju Kraju (KRK)	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju (ŚSRK)	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
II Poziom regionalny (wojewódzki)										
Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW)	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
III Poziom lokalny (gminny)										
Studium Gminy (SUiKZP)	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Plan Ogólny Gminy (POG)	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP)	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-

4. PODSUMOWANIE

Miasta Starego Kontynentu dążą do osiągnięcia wyznaczonych celów, które wspólnie określiły w zasadach obowiązujących członków Unii Europejskiej. Pierwszym z nich jest próba ograniczenia postępującej i niekontrolowanej urbanizacji. Obecnie jest ona procesem, który charakteryzuje niemalże wszystkie państwa szybko rozwijające się. Powoduje negatywne skutki nie tylko dla przestrzeni miejskiej, ale także dla środowiska przyrodniczego, dlatego, kolejnym równie ważnym działaniem, które stanowi podstawę kształtowania współczesnej struktury funkcjonalno-przestrzennej, jest ochrona środowiska. W obecnym rozumieniu ochrona środowiska obejmuje cały szereg regu-

lacji prawnych i dotyczy każdego składnika owego środowiska tj.: powietrza, wody, powierzchni ziemi, roślin i zwierząt.

Polskie miasta z mocy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju są zobowiązane do „prowadzenia polityki miejskiej”. W ramach tej działalności, w oparciu o krajową politykę miejską, która wskazuje między innymi najważniejsze wyzwania rozwojowe dla miast, uwzględnia się działania planistyczne prowadzone w myśl zrównoważonego rozwoju. Efektem podejmowanych prac powinna być także poprawa jakości życia mieszkańców tych miast.

Omawiając problematykę ochrony środowiska przyrodniczego miast należy przede wszystkim wskazać na narastający problem zajmowania coraz większych terenów przeznaczonych pod inwestycje/zabudowę, i to niestety kosztem terenów biologicznie czynnych. Ta tendencja jest o tyle niepokojąca, że przyczynia się w sporej mierze do degradacji środowiska przyrodniczego w obszarach miejskich. Działania na poziomie planowania przestrzennego mogą zapobiec rosnącej dewastacji krajobrazu poprzez systemowe i kompleksowe podejście do ochrony środowiska przyrodniczego na każdym z trzech szczebli administracyjnych: krajowym, regionalnym i lokalnym. Jakość opracowań planistycznych, spójne i systemowe podejście do ich sporządzania, a następnie respektowanie zawartych w nich ustaleń, pozwolą na racjonalne gospodarowanie przestrzenią w myśl zrównoważonego rozwoju.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że ochrona środowiska przyrodniczego w Polsce jest zasadniczo spójna na każdym z trzech poziomów planowania przestrzennego. Często przepisy prawa wskazują na konieczność prowadzenia działań ochronnych jednocześnie na każdym z nich. Kiedy indziej, w zależności od zasięgu terytorialnego którego dotyczy dany dokument planistyczny, a co za tym idzie szczegółowości jego sporządzania, definiowane zasady ochrony środowiska przyrodniczego są mniej, lub bardziej konkretne. Z kolei biorąc pod uwagę nadrzędność jednych dokumentów nad innymi można byłoby się spodziewać, że to na szczeblu centralnym zapadają najistotniejsze decyzje co do zasad ochrony środowiska przyrodniczego. Niewątpliwie jednak wykazano, że ze względu na ustawowo przydzielone różne kompetencje władzom administracyjnym, zdecydowanie poziom lokalny ma najszersze choć niedostatecznie wykorzystywane możliwości definiowania konkretnych założeń ochrony, które są szczególnie istotne dla środowiska przyrodniczego. Z założenia jednak, na każdym z poziomów planowania przestrzennego powinna następować współpraca, by podejmowane decyzje przestrzenne były ze sobą spójne i służyły dobru ogólnemu w myśl tworzenia ładu przestrzennego i równoważenia rozwoju.

BIBLIOGRAPHY

- Andrzejewska, A.K. (2019) 'Modern masters of urban planning as precursors of the contemporary trend of "green infrastructure" and "urban garden" in the context of ongoing spatial processes', *Architectus*, nr 4, s. 53-64, DOI: 10.37190/arc190404.
- Andrzejewska, A. K. (2020) 'Analysis of intra-urban panoramas as a tool for shaping legal provisions in local plans for green areas', *Space & Form*, nr 41, pp. 245-258, DOI: 10.21005/pif.2020.41.D-01.
- Andrzejewska, A. (2024) 'Determining urban indicators in local plans - as one of the sustainable assumptions of the New European Bauhaus?', *Buildings*, vol. 14, nr 1, art. 100, s. 1-17, DOI: 10.3390/buildings14010100.
- Drzazga, D. (2018) *Systemowe uwarunkowania planowania przestrzennego jako instrumentu osiągnięcia sustensywnego rozwoju*, wyd. 1. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- GDOŚ - Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska (2024) *Przyroda i różnorodność biologiczna*. Available at: <https://www.gov.pl/web/gdos/przyroda-i-roznorodnosc-biologiczna> [Accessed: 16-07-2024].

- Knorps-Tuszyńska, K. (2023) *Ochrona klimatu bez wsparcia w planowaniu przestrzennym*. Rzeczpospolita. Available at: <https://www.rp.pl/zadania/art39204151-ochrona-klimatu-bez-wsparcia-w-planowaniu-przestrzennym> [Accessed: 16-07-2024].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.
- Korzeniak, G. (red.) (2012) 'Zintegrowane planowanie rozwoju miast – propozycja modelu', *Problemy Rozwoju Miast*, Issue: 3. Instytut Rozwoju Miast, pp. 59-71. Available at: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-0c802ce7-6cfd-45a9-aae8-5c2a8662ad9b> [Accessed: 16-07-2024].
- Lorens, P. (2005) 'Gospodarowanie przestrzenią a polityka równoważenia rozwoju', *Studia Regionalne i Lokalne*. Nr 4(22). Warszawa: University of Warsaw - Centre for European Regional and Local Studies (EUROREG) and Regional Studies Association - Polish Section, p. 27. Available at: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ee34b738-b7ed-48fa-9308-8dab3a716b17> [Accessed: 16-07-2024].
- Machowski, J. (2003) *Ochrona środowiska. Prawo i zrównoważony rozwój*, wyd. 1. Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”.
- Nowak, A. (2014) 'Rola odporności środowiska w planowaniu przestrzennym', *Problemy Ekologii Krajobrazu. Wybrane zagadnienia z problematyki gospodarowania przestrzenią*. Tom XXXVII. Available at: <http://agro.icm.edu.pl/agro/element/bwmeta1.element.agro-1b4d0570-9553-4184-a4f3-883cfb1cf80d> [Accessed: 16-07-2024].
- Obwieszczenie Ministra Ochrony Środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa z dnia 21 marca 1994 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska. Dz.U. 1994 Nr 49 poz. 196 – uchylony.
- Paczuski, R. (2000) *Prawo ochrony środowiska*, wyd. 1. Bydgoszcz: Wyd. Branta.
- Podwysocki, K. (2022) 'Konsekwencje urbanizacji dla środowiska', *Kosmos. Problemy nauk biologicznych*. T. 71, Nr1 (334), pp. 13-20. Available at: <https://kosmos.ptpk.org/index.php/Kosmos/article/view/2807> [Accessed: 16-07-2024].
- Przewodnik: „Podręcznik interpretacji siedlisk przyrodniczych”. Opublikowany przez Komisję Europejską w 2003 r.
- Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 21 kwietnia 1947 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych o rejestrach twórców przyrody, uznanych za podlegające ochronie, Dz.U. 1947 Nr 52 poz. 274 – uchylony.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2002 r. w sprawie opracowań ekofizjograficznych, Dz.U. 2002 nr 155 poz. 1298.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 13 kwietnia 2010 r. w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000, Dz.U. 2010 nr 77 poz. 510.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 6 listopada 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także kryteriów wyboru obszarów kwalifikujących się do uznania lub wyznaczenia jako obszary Natura 2000, Dz.U. 2013 poz. 1302.
- Sołtys, J. (2007) 'Niedostatek ochrony środowiska w gospodarowaniu przestrzenią – przyczyny i sposoby poprawy', *Czasopismo Techniczne*, z. 7-A/2007. Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Available at: <https://mostwiedzy.pl/pl/publication/niedostatek-ochrony-srodowiska-w-gospodarowaniu-przestrzenia-przyczyny-i-sposoby-poprawy,108835-1> [Accessed: 21-09-2024].
- Tołwiński, T. (1939) *Urbanistyka. T. 1. Budowa miasta w przeszłości*, wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Zakładu Urbanistyki Politechniki Warszawskiej.
- Ustawa z dnia 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody. Dz.U. 1934 nr 31 poz. 274 – uchylony.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody, Dz.U. 1949 nr 25 poz. 180 – uchylony.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1980a r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, Dz.U. 1980 nr 3 poz. 6 – uchylony.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1980b r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, Dz.U. 1980 Nr 3 poz. – uchylony.
- Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody, Dz.U. 1991 nr 114 poz. 492 – uchylony.
- Ustawa z dnia 21 marca 1994 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, Dz.U. 1994 nr 49 poz. 196 - uchylony.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska oraz o zmianie niektórych ustaw, Dz.U. 1997 Nr 133 poz. 885 – uchylony.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, Dz.U. 1998 nr 91 poz. 576. Opracowano na podstawie: t.j. Dz.U. 2024 poz. 566 ze zm.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001a r. Prawo ochrony środowiska, Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627. Opracowano na podstawie: t.j. Dz.U. 2024 poz. 54 ze zm.

Ustawa z dnia 6 lipca 2001b r. o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju, Dz.U. 2001 nr 97 poz. 1051. Opracowano na podstawie: t.j. Dz.U. 2018 poz. 1235.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717. Opracowano na podstawie: t.j. Dz.U. 2024 poz. 1130 ze zm.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Dz.U. 2004 Nr 92 poz. 880. Opracowano na podstawie: t.j. Dz. U. 2024 poz. 1478 ze zm.

Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Dz.U. 2006 Nr 227 poz. 1658. Opracowano na podstawie: t.j. Dz.U. 2024 poz. 324 ze zm.

Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowiska, Dz.U. 2008 nr 199 poz. 1227. Opracowano na podstawie: t.j. Dz.U. 2024 poz. 1112 ze zm.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, Dz.U. 2015 poz. 774.

Ustawa z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2020 poz. 1378 ze zm.

Ustawa z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023 poz. 1688.

AUTHOR'S NOTE

Urban planner and spatial planner, landscape architect, assistant professor at the Faculty of Architecture of the Wrocław University of Science and Technology. She has been working as a spatial planner for over 12 years. In 2017, she obtained his doctorate from the Wrocław University of Science and Technology, where she is a lecturer and researcher at the Chair of Urban Planning and Spatial Management. In her scientific work, she focuses primarily on issues related to shaping space at the level of local planning. The main areas of scientific research concern in particular: urban space management, green-blue infrastructure, the impact of planning arrangements on the effects of climate change, and the quality of life.

O AUTORZE

Urbanista, planista przestrzenny, architekt krajobrazu, adiunkt na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej. Od ponad 12 lat pracuje jako planista przestrzenny. W 2017 r. uzyskała tytuł doktora na Politechnice Wrocławskiej, gdzie jest wykładowcą i pracownikiem naukowym w Katedrze Urbanistyki i Gospodarki Przestrzennej. W pracy naukowej koncentruje się przede wszystkim na zagadnieniach związanych z kształtowaniem przestrzeni na poziomie planowania lokalnego. Główne obszary badań naukowych dotyczą w szczególności: gospodarowania przestrzenią miejską, zielono-niebieskiej infrastruktury, wpływu ustaleń planistycznych na skutki zmian klimatu, a także na jakość życia.

Contact | Kontakt: anna.andrzejewska@pwr.edu.pl